

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«ФІНАНСИ В ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ ДЕРЖАВИ»

Студента 2 курсу, 5-м групи, спеціальності 072

«Фінанси, банківська справа

та страхування»

спеціалізації «Публічні фінанси»

Висоцького

Богдана Сергійовича

Науковий керівник Гусаревич к.е.н., доцент

Наталія

Володимирівна

Гарант освітньої програми

д.е.н., професор

Макогон

Валентина Дмитрівна

Завідувач кафедри фінансів,

д.е.н., професор,

заслужений діяч науки і техніки України

Чугунов

Ігор Якович

Київ 2021

ЗМІСТ ВСТУП

Ошибка! Закладка не определена.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ФІНАНСІВВ ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ КРАЇНИ	5
1.1. Сутність фінансів в економічній системі держави	5
1.2. Особливості розвитку фінансів у зарубіжних країнах	13
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИВ ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ	23
2.1. Складові елементи системи управління фінансами	23
2.2. Розвиток фінансових відносин в Україні	28
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УСИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ	40
3.1. Шляхи удосконалення фінансової політики країни	40
3.2. Перспективне фінансово-бюджетне прогнозування	46
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60
ДОДАТКИ	69

ВСТУП

Актуальність теми. У системі соціально-економічних відносин ринкової економіки, яка формується, фінансам належить визначальна роль. Від того, наскільки ефективні фінансові відносини, залежить успіх проведених економічних перетворень. Фінансові взаємозв'язки багато в чому визначають формування повноцінних суб'єктів ринкової економіки – підприємств, фірм, корпорацій, а також її інфраструктури, адекватної новим вимогам. Від ефективності загальногосподарського фінансового механізму залежить вирішення всього комплексу соціально-економічних завдань як теоретичного,

так і стратегічного характеру. Вагоме значення для розвитку економіки в цілому має стан фінансів підприємств, фірм і корпорацій як основних суб'єктів ринкового господарства, де створюється нова вартість, яка виступає джерелом фінансових ресурсів держави. Фінанси держав вимагають принципово нових рішень. Однією з найсуттєвіших і водночас складних проблем є вдосконалення фінансових відносин між бюджетною системою, суб'єктами підприємницької діяльності і суспільством у цілому.

Серед вагомих наукових досліджень зарубіжних вчених у сфері розвитку фінансових відносин можна назвати праці Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, Дж. М. Кейнса, Д. Рікардо, П. Самуельсона, А. Сміта, Дж. Стігліца.

Питанням формування та реалізації фінансової політики присвячені праці вітчизняних вчених: О. Василика, В. Гейця, В. Глущенко, А. Гриценка, І. Запатріної, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, І. Луніної, А. Мазаракі, В.Макогон, М.Пасічного, Д. Полозенка, Г. П'ятченка, А. Соколовської, В. Федосова, І. Чугунова, С. Юрія та інших.

Метою дослідження є розкриття теоретичних та удосконалення методологічних засад системи управління фінансами в економічній системі держави.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- розкрити сутність фінансів в економічній системі держави;
- узагальнити особливості розвитку фінансів у зарубіжних країнах;
- розкрити складові елементи системи управління фінансами та розвиток фінансових відносин в Україні;
- удосконалити положення щодо оцінки ефективності фінансової політики;

- розвинути підходи до визначення пріоритетних напрямів фінансової політики із врахуванням змін макроекономічного середовища, збалансованості фінансової системи.

Об'єктом дослідження є фінанси в економічній системі держави.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання розвитку фінансових відносин, формування фінансової політики в умовах економічних перетворень.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність методів і підходів, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження. Системний та структурний методи використано при розкритті сутності фінансів в економічній системі держави. За допомогою порівняльного та факторного методів узагальнено особливості розвитку фінансів у зарубіжних країнах. Методи наукового абстрагування, синтезу застосовано при визначенні пріоритетних напрямів фінансової політики із врахуванням змін макроекономічного середовища, збалансованості фінансової системи.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативноправові акти з питань фінансової політики, статистичні та аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, Державної казначейської служби України, Державної аудиторської служби України,

Державної служби статистики України, Національного банку України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення та результати випускної кваліфікаційної роботи розкрито у статті за темою «Фінанси в економічній системі держави» та опубліковано у збірнику наукових праць студентів заочної форми.

Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел, додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, зазначено теоретичне та практичне значення роботи.

У першому розділі розкрито теоретичні засади розвитку фінансів в економічній системі країни, сутність фінансів в економічній системі держави, особливості розвитку фінансів у зарубіжних країнах.

У другому розділі визначено особливості системи управління фінансами в економічній системі України. Розкрито складові елементи системи управління фінансами та розвиток фінансових відносин в Україні.

У третьому розділі визначено напрями фінансової політики у системі економічного розвитку держави, розвинуто підходи до визначення пріоритетних напрямів фінансової політики із врахуванням змін макроекономічного середовища, збалансованості фінансової системи.

У висновках випускної роботи наведено теоретичне узагальнення матеріалу, представленого в кваліфікаційному дослідженні.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ФІНАНСІВ В ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ КРАЇНИ

1.1. Сутність фінансів в економічній системі держави

В умовах фінансових відносин фінанси використовуються державою як ефективні регулятори всіх економічних сфер життя суспільства. Проблеми формування та функціонування фінансової системи, яка акумулює фінансові ресурси, сьогодні особливо актуальні для української економіки. З огляду на це виникає нагальна потреба у поглибленні теоретичних і формуванні практичних компетентностей щодо розвитку фінансових відносин на макро-, мезо- та

мікроекономічному рівнях. Значну роль у структурі ринкових відносин відіграють фінанси як важливий інструмент формування ВВП і реалізації державної фінансової політики. Держава використовує фінансову систему як інструмент реалізації своїх соціально-економічних функцій, адже вона відображає складну систему перерозподільних відносин у суспільстві, охоплюючи всі сфери та ланки економіки.

Фінансам в економічній системі держави належить провідна роль. Це обумовлено тим, що при їх функціонуванні визначаються кількісні та якісні параметри будь-якого економічного явища чи процесу, а також кінцеві результати дій. Обов'язковим атрибутом участі фінансів у економічному житті держави є гроші. Усі процеси, в яких беруть участь фінанси, повинні мати грошовий вираз. Це дає змогу формувати фонди грошових коштів для здійснення виробничої діяльності, мобілізації коштів для виконання державою своїх функцій, задоволення власних потреб громадян.

На сучасному етапі основними ознаками фінансів є: нерозривний зв'язок з існуванням товарно-грошових відносин; обумовленість фінансових відносин наявністю держави як органу управління; обмінно-розподільчий характер фінансових відносин; зв'язок фінансових відносин з формуванням грошових доходів та накопичень; забезпечення та відображення руху вартості від одного суб'єкта економічних відносин до іншого.

Фінанси – це система економічних відносин, які склалися в суспільстві між економічними суб'єктами з приводу створення, формування та використання фондів грошових коштів на основі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту.

Сукупність економічних відносин, що виникають між державою, підприємствами, галузями, регіонами та громадянами у зв'язку з рухом грошей, утворює фінансові відносини: грошові відносини держави та підприємств щодо

сплати податків у бюджет і фінансування з бюджету підприємств; грошові відносини держави та громадян щодо внесення ними податків і добровільних платежів; грошові відносини підприємств у процесі придбання товарноматеріальних цінностей, реалізації товарів і послуг; грошові відносини підприємств і вищих організацій щодо утворення централізованих фондів грошових коштів і їх розподілу; грошові відносини підприємств, громадян і позабюджетних фондів щодо внесення платежів та отриманні ресурсів; грошові відносини підприємств і банків щодо одержання кредитів, сплати відсотків за кредит, збереження грошей на рахунках у банках; грошові відносини підприємств і банків щодо отримання кредитів, сплати відсотків за кредит, збереження грошей на рахунках у банках; грошові відносини підприємств та органів страхування щодо сплати страхових внесків і відшкодування з страхового фонду після надходження страхового внеску; грошові відносини підприємств і робітників, зайнятих на цих підприємствах, щодо виплати заробітної плати; грошові відносини між окремими ланками бюджетної системи.

Фінансові відносини, будучи частиною загальної системи економічних відносин, відрізняються певною специфікою, що дозволяє виділити фінанси із загальної системи економічних відносин. Ці особливості полягають перш за все в тому, що фінансові відносини проявляються через рух грошей. Тому фінанси виступають як самостійна соціально-економічна категорія, яка значно відрізняється від такої економічної категорії, як гроші, які лише опосередковують фінансові відносини, не визначаючи їх якісного, сутнісного змісту.

Головне призначення фінансів – забезпечити потребу держави і підприємств у грошових коштах і здійснювати контроль над їх використанням.

Сутність фінансів полягає у їх функціях: розподільній і контрольній.

Фінанси за допомогою розподільчої функції обслуговують різні етапи розподілу та різні сфери суспільного життя – сферу матеріального виробництва, сферу обміну і споживання. Фінансовому розподілу притаманні такі види розподілу: внутрішньогосподарський, внутрішньогалузевий, міжгалузевий, міжтериторіальний. Об'єктом дії розподільчої функції є вартість ВВП. Суб'єктами розподілу є юридичні й фізичні особи, які формують фонди цільового призначення, а також держава.

Розподільча функція фінансів реалізується в процесі первинного розподілу та перерозподілу вартості ВВП. Провідну роль у процесі перерозподілу відіграє держава. Отже, на загальнодержавному рівні можна виділити певні стадії. Спочатку відбувається мобілізація і формування загальнодержавних фондів (державного бюджету і цільових загальнодержавних позабюджетних фондів), згодом – процес використання цих фондів: спрямування коштів на розвиток пріоритетних галузей народного господарства, соціально-культурні заходи, управління, оборону, виплату пенсій тощо.

Контрольна функція виявляється в контролі за розподілом ВВП між відповідними грошовими фондами та їх цільовим використанням. Основу контрольної функції фінансів становить рух фінансових ресурсів, який відбувається у фондовій та у не фондовій формах. Саме завдяки контрольній функції фінансів суспільство контролює повноту і своєчасність забезпечення фінансовими ресурсами різних суб'єктів господарювання, включаючи державу, а також економне й ефективне використання коштів.

Контрольна функція має місце на всіх стадіях розподілу і повинна забезпечити оптимальне співвідношення при розподілі суспільного продукту між фондами нагромадження та споживання. У практичній діяльності контрольна функція виявляється у фінансовому контролі.

У кожній країні функціонує ціла система органів, які здійснюють фінансовий контроль, в Україні до них належать: Міністерство фінансів України, Рахункова палата, Державна казначейська служба України, Державна аудиторська служба України, Державна податкова служба України.

Фінанси як сукупність економічних відносин, що виникають під час формування, розподілу та використання фондів грошових ресурсів, не можуть розвиватися інакше, ніж за певними принципами. До них слід віднести: єдність законодавчої і нормативно-правової бази, єдність грошової, кредитної та податкової систем, уніфікація форм фінансової документації та звітності, однаковість порядку відображення фінансових операцій в бухгалтерському обліку, уніфікованість розрахунків і платежів, загальний порядок формування витрат і фінансових результатів, а також застосування санкцій за порушення фінансової, платіжно-розрахункової і податкової дисципліни; збалансованість між витратами та доходами кожного суб'єкта фінансових відносин; цільова спрямованість – цілі вибирають як підприємства й організації, так і держава; диверсифікація джерел фінансування та напрямів вкладень коштів, дозволяє знизити підприємницький ризик і підвищує стабільність і конкурентоспроможність підприємства; організація фінансової діяльності в часі – поряд з поточними завданнями суб'єкти фінансових відносин повинні орієнтуватися на довгострокові та середньострокові перспективи. У ряді випадків поточні вигоди слід приносити в жертву заради досягнень більших вигод у подальшому.

Основними причинами виникнення фінансів є: поглиблення суспільного розподілу праці в результаті закономірного розвитку суспільно виробничих відносин; поширення товарно-грошових відносин; необхідність розподілу й перерозподілу валового внутрішнього продукту з метою дотримання пропорцій

відтворення; утримання невиробничої сфери, управління, оборони країни тощо.

Національна фінансова система на макрорівні включає державні фінанси, обов'язкове державне страхування та фінансовий ринок. Державні фінанси можна визначити як сукупність фондів фінансових ресурсів загальнодержавного призначення. За своєю структурою це складна та багатопланова ланка фінансової системи. Державні фінанси охоплюють: державний та місцеві бюджети; централізовані та децентралізовані фонди цільового призначення; фінанси підприємств і організацій державної та комунальної форм власності; державний кредит; державне особисте й майнове страхування. Провідне місце в державних фінансах належить бюджетам різних рівнів, які об'єднуються у зведеному бюджеті держави. Вплив фінансовобюджетної політики на фінансово-економічне середовище, зв'язки між галузями економіки є вагомим умовою забезпечення економічного розвитку держави. Виходячи із зазначеного, одним із пріоритетів у бюджетній політиці повинно стати фінансове оздоровлення підприємств реального сектора економіки через поновлення макроекономічної стабільності, проведення зваженої податкової реформи. Збалансований середньостроковий фінансовий ресурс, в основу якої має бути покладений виважений показник дефіциту бюджету та продовження реформування бюджетної сфери дозволять поступово зменшити навантаження з боку державного сектору на економіку.

Для забезпечення стійкого поновлення макроекономічної стабільності, стабілізації державного бюджету є необхідним оптимізація системи управління державними фінансами, яка буде спрямована на стале економічне зростання, дотримання державних соціальних зобов'язань шляхом зниження рівня дефіциту бюджету і темпів зростання державного боргу; підвищення ефективності державних видатків. Важливим є вирішення наступних завдань: здійснення

реформ в інфраструктурних секторах, енергетиці, у сферах податкової та соціальної політики; посилення фіскальної дисципліни; покращення управління державним боргом; підвищення прозорості державних фінансів та ефективності капітальних вкладень держави, удосконалення середньострокового бюджетного планування; покращення якості фінансового менеджменту державних підприємств.

Вагомою складовою зростання валового внутрішнього продукту має стати підвищення внутрішнього попиту, що відбуватиметься за рахунок збереження мінімальної заробітної плати на рівні, не нижчому за прожитковий мінімум, зростання заробітної плати темпами, які відповідатимуть реальним можливостям економіки, підвищення продуктивності праці. Підвищенню продуктивності праці, якості робочої сили сприятимуть здійснення заходів, спрямованих на поліпшення рівня освітніх та медичних послуг, розвиток фізичної культури, спорту, поліпшення екологічного стану довкілля. Проведення активної політики зайнятості населення за рахунок створення нових робочих місць дасть змогу в умовах реформування економіки стримувати зростання безробіття і утримувати його на економічно обґрунтованому рівні. З метою наближення якості життя громадян до європейських стандартів передбачається проведення подальшого реформування системи соціального та пенсійного страхування, удосконалення недержавного пенсійного забезпечення.

З метою стабілізації фінансової системи, незаперечним фактом є провадження ефективної фінансової політики всередині держави. Хронічна незбалансованість системи державних фінансів в наш час зумовлені не лише систематичними помилками в процесі провадження бюджетної політики, її суто фіскальною спрямованістю, але й проблемами в провадженні податкової політики. Основною перешкодою в сфері провадження бюджетної політики є такий рівень видатків, що абсолютно не відповідає дохідній частині бюджету, а

отже результатом цього є хронічний дефіцит фінансових ресурсів. З метою підвищення доходності державного бюджету постійно зростає податкове навантаження, що не завжди має обґрунтований і раціональний характер та не завжди відповідає принципу соціальної справедливості. Країна характеризується нераціональною структурою витрат і неефективним витрачанням бюджетних коштів. Для сфери фінансів реального сектору характерний низький рівень забезпеченості суб'єктів господарювання власними оборотними коштами, що масово поширює значну кредиторську заборгованість.

За сучасних умов питанням безпеки фінансової системи держави значну увагу приділяють як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Фінансова безпека держави характеризує динамічний розвиток фінансової системи і досягається шляхом проведення виваженої фінансової політики відповідно до прийнятих концепцій, стратегій і програм в інвестиційній сфері. У нинішніх умовах розвитку економіки, посилення інтеграційних та глобалізаційних процесів на перше місце виходить питання забезпечення національної безпеки держави. Фінансова безпека є найважливішою її складовою, без якої практично неможливо вирішити жодне із завдань, які стоять перед державою. Останнім часом фінансова безпека України перебуває під впливом низки зовнішніх та внутрішніх загроз: фінансові кризи, геополітична ситуація, вплив діяльності міжнародних організацій, інфляційні процеси, нестабільність правової системи тощо.

Відсутність фінансових коштів призводить до нездатності фінансової системи забезпечувати державу фінансовими засобами, достатніми для виконання її внутрішніх і зовнішніх функцій і в цілому становить загрозу національній безпеці.

Формування і практична реалізація дієвого механізму забезпечення фінансової безпеки передбачають, перш за все, визначення факторів, що

впливають на стан фінансової безпеки, зовнішніх та внутрішніх загроз, дослідження взаємопов'язаності окремих складових цієї складної за внутрішньою будовою та ієрархічною композицією структури.

Таким чином, у системі соціально-економічних відносин ринкової економіки, яка формується, фінансам належить визначальна роль. Фінанси є багатостороннім і складним явищем, що характеризується різними істотними ознаками, має певні якості й форми прояву. Фінанси є економічними відносинами, які пов'язані з формуванням, розподілом і використанням централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів з метою виконання функцій і завдань держави та забезпечення умов розширеного відтворення. За економічною природою фінанси є грошовими відносинами, проте вони відрізняються від грошей як за своїм змістом, так і за виконуваними ними функціями. Саме фінанси пов'язані з розподілом та перерозподілом внутрішнього валового продукту та національного доходу, що виражаються у грошовій формі.

1.2. Особливості розвитку фінансів у зарубіжних країнах

Визначальною ознакою фінансів зарубіжних країн є те, що інтелектуальна еволюція фінансового знання відбувається на фоні взаємозумовлених фундаментальних особливостей і цінностей суспільно-економічного ладу Заходу: ринкової економіки, плюралістичної демократії, громадянського суспільства, правової держави. Тут вільному ринку і ефективній економіці відповідає сильна демократична державна влада, достатньо забезпечена фінансовими ресурсами; а економічній демократії вільного ринку відповідають політичні свободи, громадянські права і обов'язки. Держава розглядається як інституція, покликана надавати громадянам правові гарантії й суспільні блага, зберігаючи при цьому їхню свободу. В умовах демократії і громадянського суспільства (членами якого

є окремі фізичні особи (громадяни), юридичні особи, держава) індивідууми володіють можливістю впливати на зміст фінансових операцій та загальний стан державних фінансів як виборці, законодавці, адміністратори. Саме через представницькі структури на індивідуальному рівні й у демократичний спосіб вирішується питання про вибір пропорцій розподілу наявних ресурсів між приватним і державним секторами, адже демократія – суспільний устрій, де влада може розпоряджатися інтересами індивідуумів лише з їх згоди і за їхнім вибором. У такий спосіб ринкова економіка перебуває під демократичним контролем державних інститутів, що діють через фіскально-бюджетні й грошово-кредитні заходи.

Теорія і практика державних фінансів у країнах Заходу давно перебуває під впливом соціальної філософії гуманізму й антропоцентризму, що проповідує абсолютну цінність особистості, ставить благо, права і свободи людини у центр державної діяльності. Адже саме людина є платником податків і, водночас, одержувачем суспільних благ, наданих державою; саме вона в умовах демократії, значною мірою, через своє право голосувати, може впливати на суспільне життя – визначати ефективність прийнятих рішень у сфері політики та економіки, через суспільний вибір приймати рішення щодо кількісних і якісних параметрів державних доходів і видатків. Тому західні вчені переконливо аргументують, що побудова фінансових взаємовідносин в суспільстві має базуватися на врахуванні принципів методологічного індивідуалізму, який передбачає аналіз фінансових явищ через призму інтересів, поглядів, поведінки індивідуумів.

Західна фінансова думка, з'ясовуючи неоднорідну природу фінансів та інтерпретуючи оптимальні масштаби державної діяльності, обґрунтовує міру втручання чи невтручання держави в соціально-економічні процеси. Скажімо, представники економічного лібералізму проповідують мінімальне втручання держави в економічне життя. Історія економічної науки знає вчення, котре майже

абсолютно заперечувало доцільність діяльності держави (особливо по втручанню в економічну сферу). Йдеться про доктрину лесеферизму (від франц. «Laissez faire, laissez passer!»: «Не заважайте, дайте діяти!»), відповідно до якої державі необхідно бути дешевою, виконувати мінімальні функції, що і вже само по собі буде благом для суспільства. Проте, ідеї лесеферизму не витримали випробування часом, не знайшли підтримки у політиків і були різко негативно сприйняті звичайними громадянами.

Таким чином, у країнах із розвинутою ринковою економікою фінанси – об’єкт боротьби ідеологій, наукових доктрин, політичних переконань, уявлень про соціальну справедливість. Як серцевина соціально-економічних відносин та політико-ідеологічних питань вони зосередили в собі фундаментальність філософії, прагматизм політики та раціональність економіки. Сучасні фінанси в країнах з розвинутою ринковою економікою – продукт глобальної конвергенції політичних, економічних та соціальних інститутів. Зважаючи на ці обставини, було б дивним, якщо б у західній науці існувало єдине бачення сутності фінансів та їхньої ролі у суспільному житті. В сучасній західній фінансовій науці відповідно до структурних елементів, які охоплюються у якості предмету вивчення, сформувалися чотири основні напрями фінансових досліджень, які розвиваються дещо відокремлено один від одного: державні фінанси (public finance); фінанси приватного сектору (finance, business finance); фінансові ринки (market finance); міжнародні (світові) фінанси (international (global) finance).

Особливе місце у сукупності фінансових відносин займають державні (публічні) фінанси, які володіють низкою специфічних рис. Для прикладу, від фінансів приватного сектору вони відрізняються такими ознаками: імперативним характером, оскільки діяльність держави фінансується переважно з податків, які стягуються в примусовому порядку; держава (в силу унікальної, монопольної природи діяльності) не підлягає впливу конкуренції – фундаментальної умови

господарювання на вільному ринку; характером мотивації: якщо прибутковість – самоціль приватного господарства, то державним фінансам невідоме поняття рентабельності, вони підпорядковані вищим, іноді нематеріальним інтересам держави і суспільства; послуги державних установ і суспільні блага за певних умов можуть оплачуватися з державного бюджету в принципі незалежно від істинної потреби в них, їх якості й вартості.

Таблиця 1.1.

Альтернативні теоретико-концептуальні підходи до сутності фінансів у західній фінансовій науці

Автор	Зміст трактування поняття
Державні фінанси	
Генрі Адамс, американський учений	Наука фінансів має справу з державними видатками і доходами, досліджує ті різноманітні зв'язки, що з необхідністю супроводять ці видатки і доходи, аналізує потреби держави та способи їх забезпечення.
Карл Шоуп, колишній президент Міжнародного інституту державних фінансів, професор Колумбійського університету	Наука державних фінансів описує й аналізує функціонування державних фінансів з боку грошових асигнувань, соціальних виплат і методів фінансування цих потреб за допомогою податків, позик, іноземної допомоги та емісії грошей.
Поль Годме, французький вчений, фахівець з фінансового права	Державні фінанси - це суспільне багатство у формі грошей і кредиту, яке перебуває в розпорядженні органів держави.
Девід Свейн, американський учений	Державні фінанси і бюджет - це грошові фонди суспільного користування, що знаходяться в розпорядженні органів державної влади, довірені управлінню урядовим установам, витрачаються на ухвалені суспільством цілі, підзвітні платникам податків, від яких вони надійшли.
Девід Хайман, американський учений	Державні фінанси - сфера економічного знання (economics), що вивчає державну діяльність та альтернативні способи фінансування державних видатків.
Шарль Бланкарт, професор Берлінського Гумбольдт-університету	Фінансова наука - економічний аналіз державної діяльності.

Фінанси приватного сектору (фінанси бізнес-структур)	
Ейсан Нікбахт, Анжеліко Гроппеллі, американські вчені	Фінанси - це застосування різноманітних прийомів та методів для максимізації достатку (або загальної вартості) фірми.
Фінансові ринки	
Зві Боді, Роберт К. Мертон, лауреат Нобелівської премії з економіки (1997)	Фінансова система включає ринки, посередників, фірми, що надають фінансові послуги та інші інституції, за допомогою яких домогосподарства, приватні компанії та урядові організації реалізують фінансові рішення, які вони приймають.
Міжнародні (світові) фінанси	
Дж. Менвіл Херріс	Міжнародні фінанси - це економічна сукупність часу і невизначеності щодо рішень, які стосуються декількох різних країн з урахуванням того, що кожна суверенна держава має власну валюту, свої закони бізнесу і політичні системи.

Разом з тим і в сфері державних фінансів діють критерії економії та ефективного використання наявних завжди обмежених коштів.

Таким чином, не випадаючи повністю зі структури ринкових механізмів, державні фінанси вирізняються з-поміж них своїм змішаним характером, поєднуючи економічні, квазіекономічні і позаекономічні риси. Державні фінанси у фінансовій науці є джерелом постійної боротьби наукових поглядів, ідей та переконань. У праці «Межі свободи» лауреат Нобелівської премії Джеймс Б'юкенен зазначає, що держава здатна творити суспільне благо, але при певних умовах, масштабах і характері діяльності вона стає джерелом антиблага, породжуючи шкідливі зовнішні ефекти (корупцію, бюрократизм, неефективність, марнотратство тощо). Відтак, проблема міри державного втручання в економічне життя, «...того, що уряд повинен узяти на себе, і що повинен залишити іншим» (Вільям Джевонс (1835-1882) є одним із «вічних» питань фінансової науки, яке залишається актуальним і донині.

На організацію фінансових систем країн з розвинутою ринковою економікою впливають національні, регіональні та глобальні особливості,

загалом у широкому розумінні вони розбудовуються на основі таких соціально-економічних моделей:

1. Американська модель, що базується на індивідуалізмі її учасників і принципах лібералізму. Вона всіляко заохочує підприємницьку активність, прагнення до збагачення найактивнішої частини населення. Хоча малозабезпеченим групам створюється прийнятний рівень життя за рахунок різних пільг і допомог, загалом має місце значне майнове розшарування. Проте соціальна напруга пом'якшується через наявність порівняно рівних можливостей для особистого успіху в умовах ліберальної ринкової економіки і демократичних форм державності.

2. Західноєвропейська модель менш уніфікована, а тому важко виокремити її найхарактерніші особливості. Так, із традиційної континентальної західноєвропейської моделі випадає британська – більш схожа до американської; чи скандинавська модель держави загального добробуту.

Разом з тим, західноєвропейську модель (точніше кажучи, її континентальний варіант) можна охарактеризувати як корпоративну модель, тобто таку, що базується не стільки на індивідуалізмі своїх учасників, скільки на їх господарських, професійних, профспілкових та інших об'єднаннях (так званих первинних корпораціях), що реалізують свої групові інтереси, часто через соціальні протести і зіткнення.

Гармонізацію цих інтересів забезпечує економічно сильна держава; інтереси приватного бізнесу часто обмежуються в інтересах решти учасників суспільства; соціальні гарантії загалом високі, а тому майнове розшарування незначне.

3. Японська модель часто називається комуналістською через прихильність японців до комуналізму (общинності), тобто превалювання колективних інтересів над індивідуальними в будь-якому колективі (общині) –

сім'ї, окрузі, компанії. В цій моделі соціальне розшарування незначне і соціальні зобов'язання у багатьох випадках беруть на себе общини, а не держава (як це відбувається у Західній Європі). Схильність до консенсусу в колективі і між колективами знімає соціальну напругу в суспільстві. Проте, варто зауважити, що в ХХІ ст. ця модель все більше розмивається через наростаючу тенденцію до індивідуалізму.

У західній фінансовій науці залежно від функціонального призначення фінансів переважає звужене трактування фінансової системи у контексті:

рівня централізації ВВП (серед країн з розвинутою ринковою економікою можна відмітити існування істотних відмінностей у ролі держави в перерозподілі ВВП (цей показник може коливатися від 1/3 до 2/3). З огляду на це прийнято виділяти два типи фінансових систем за рівнем централізації ВВП: ліберальні фінансові системи (американська модель (30-35%) – США, Японія; і частково західноєвропейська (35-40%) – Великобританія); соціальноорієнтовані фінансові системи (частково західноєвропейська модель (40%-45%) – Австрія, Німеччина, Франція та скандинавська (50-60%) – Швеція, Данія, Норвегія, Фінляндія);

ресурсного забезпечення потреб економіки (серед усього розмаїття фінансових систем країн з розвинутою ринковою економікою можна виділити два полярні типи, які відрізняються особливостями інвестиційного і корпоративного права – американську (market-based financial system) та європейську (bank-based financial system). У даному випадку тип фінансової системи визначається рівнем державного захисту прав інвесторів. Згідно такого підходу, фінансова система – це сукупність ринків та інших інститутів, які використовуються для укладання фінансових угод, обміну активами і ризиками. Вона об'єднує ринки фінансових інструментів, фінансових посередників, фірми, які пропонують фінансові послуги, і органи, що регулюють діяльність усіх цих установ [82].

Вища законодавча і верховна влада в Великобританії представлена Вестмінстерським Парламентом, що складається з трьох частин: Королеви, Палати лордів і Палати громад. Однією з найважливіших функцій Королеви є призначення Прем'єр-міністра і Першого міністра, що є главою виконавчої влади Шотландії.

Бюджетна система включає державний бюджет, державні позабюджетні фонди (83% всіх акумульованих державною фінансовою системою ресурсів), фінанси місцевих органів влади (бюджети і позабюджетні фонди – 11% усіх фондів державної фінансової системи), фінанси корпорацій.

Державний бюджет Великобританії містить дві частини: Консолідований фонд, за яким проходять поточні доходи і витрати, і Національний фонд позик, за яким відбиваються витрати на капітальні вкладення.

Сучасна фінансова система Франції включає загальний бюджет, спеціальні рахунки казначейства, приєднані бюджети, соціальні фонди, місцеві фінанси і фінанси державних підприємств. На частку державного бюджету припадає 47%, місцевих бюджетів (96 департаментів і близько 36 тис. комун) – 9%, фондів соціального страхування – 40%, державних підприємств – близько 4% всіх державних доходів.

Державний бюджет Франції є основою фінансової системи. На його частку припадає половина всіх фінансових ресурсів держави. В цілому державний бюджет не затверджується законодавчою владою, а щорічно складається як допоміжний документ, який механічно об'єднує загальний бюджет, багаточисельні спеціальні рахунки казначейства і приєднані бюджети.

Фінансова система Німеччини включає в себе федеральний бюджет, бюджети 16 земель, общин, спеціальні урядові і позабюджетні фундації, фінанси Федеральної залізниці і Федеральної пошти, державних підприємств, органів соціального страхування, федерального відомства праці.

Вся країна розбита на фінансові округи. Зв'язуючою ланкою між бюджетом федерації і бюджетами земель є вищі фінансові дирекції. Вони об'єднують декілька фінансових округів.

Формально всі ланки бюджетної системи автономні, тобто самостійно складають бюджет, стягують податки, збори, витрачають кошти на виконання функцій, що підпадають під їх юрисдикцію.

Насправді, кожна країна має індивідуальну, властиву тільки їй бюджетну систему. Незважаючи на різноманіття і безліч місцевих бюджетів у зарубіжних країнах, вони можуть бути згруповані у визначені системи.

Для зарубіжних країн характерна, як правило, три- (Швеція, Великобританія, Японія, Норвегія, Фінляндія, Польща) або чотирирівнева система бюджетів (Франція, Німеччина, США).

Управління фінансами в зарубіжних країнах перебуває у віданні вищих законодавчих органів влади – парламентів: у США – це Конгрес, у Великобританії – Парламент, у Німеччині – Бундестаг, у Франції – Національні збори. Парламенти мають дві палати – нижню і верхню. Всі основні фінансові закони і насамперед затвердження державного бюджету здійснюються двома палатами парламенту і підписуються главою держави. Парламенти також затверджують звіти про виконання державного бюджету, закони про податки, встановлюють граничний розмір (ліміт) державного боргу.

Безпосереднє керування фінансами перебуває у віданні фінансового апарату, головна ланка якого – Міністерство фінансів. Воно розробляє фінансову і податкову політику держави, політику в галузі державних витрат, проводить контроль за дотриманням фінансових законів. Міністерство фінансів складає проект державного бюджету та організовує його виконання. Слід зазначити, що в кожній країні є особливості в управлінні фінансами. Так, у США, крім

Міністерства фінансів, є Адміністративно-бюджетне управління при Президенті, яке формує видаткову частину федерального бюджету.

В усіх розвинутих західних країнах провідними підрозділами міністерства фінансів є управління внутрішніх доходів, яке видає інструктивний матеріал у галузі прямих податків й організовує їхнє надходження, здійснює управління митами та акцизами, готує інструктивний матеріал по непрямих податках і організовує їхнє надходження в бюджет.

Важливий підрозділ міністерства фінансів – управління внутрішніх позик і державного боргу. Воно видає емісією державних позик, виплатою по них відсотків і погашенням державного боргу. До складу міністерства фінансів входить, управління контролю за грошовим обігом.

У Великобританії управління фінансами здійснює в основному міністерство фінансів, яке називається казначейством. У Німеччині управління фінансами також покладено на федеральне міністерство фінансів. У Франції управління фінансами покладено на міністерство економіки, фінансів і бюджету.

Важливе значення в керуванні фінансами належить спеціалізованим органам фінансового контролю, які незалежні від уряду і підзвітні парламенту. У США це Головне контрольно-ревізійне управління. До його функцій входять: тлумачення фінансових нормативних актів; контроль за законністю й ефективністю операцій, проведених урядовими відомствами; надання допомоги Конгресу, його комітетам і конгресменам; контроль за виконанням окремих платіжних операцій; встановлення правил ведення фінансових операцій і звітності у федеральних установах.

У Великобританії таким спеціальним органом є Управління державного контролю. До обов'язків Управління державного контролю входить перевірка законності фінансової діяльності урядових відомств, а також ефективності і доцільності втрати ними державних коштів.

У Франції контроль за виконанням бюджету всіма державними органами в центрі і на місцях здійснює Рахункова палата, яка є судовим органом, що складається з незмінюваних магістрів.

У Німеччині контрольні функції у сфері фінансів перебувають також у віданні Федеральної рахункової палати. Найбільш складні справи передаються в суди, які спеціалізуються на фінансових суперечках і провинах, пов'язаних зі зловживанням державними коштами.

Управління фінансами місцевих органів влади, а у федеративних державах і членів федерації здійснюють фінансово-бюджетні ради, які складають проекти відповідних бюджетів і організовують їхнє виконання.

Провідна роль у керуванні фінансами зарубіжних корпорацій належить фінансовим менеджерам, основне завдання яких полягає в мобілізації і грамотному використанні фондів корпорацій.

РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ В ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

2.1. Складові елементи системи управління фінансами

Управління – це цілеспрямована діяльність, пов'язана з впливом керуючого суб'єкта на керований об'єкт з метою досягнення певних цілей та результатів. Управління притаманне всім сферам людської діяльності, в тому числі економічній і фінансовій.

Управління фінансами – це складова частина управління економікою. Його здійснює спеціальний фінансовий апарат за допомогою специфічних прийомів та методів.

Об'єктами управління виступають фінансові відносини, в тому числі і ті, що пов'язані з формування і використанням фондів грошових коштів.

Найважливіші об'єкти управління – це фінанси підприємств, організацій і установ, фінанси домогосподарств, загальнодержавні фінанси. Суб'єктами управління виступають держава в особі законодавчих і виконавчих органів, у т.ч. фінансових, а також фінансові служби підприємств, організацій і установ.

Сукупність всіх організаційних структур, які здійснюють управління фінансами, утворює фінансовий апарат. Управлінська діяльність включає наступні функціональні елементи: планування, в ході якого кожен суб'єкт господарювання оцінює свій фінансовий стан, виявляє резерви збільшення фінансових ресурсів та напрямки їх ефективного використання; оперативне управління як комплекс заходів, що проводяться на основі оперативного аналізу конкретної фінансової ситуації.

Мета оперативного управління – досягти максимального ефекту при мінімальних затратах шляхом своєчасної зміни фінансових відносин та маневрування фінансовими ресурсами; - контроль, який пронизує всі стадії управлінської діяльності і в той же час має велике самостійне значення.

В процесі контролю порівнюються фактичні результати із запланованими і виявляються резерви. Розрізняють стратегічне і оперативне управління фінансами.

Стратегічне управління – це управління фінансами на перспективу, яке виражається у встановленні обсягів фінансових ресурсів на перспективу для реалізації цільових програм, пов'язаних з піднесенням економіки України, проведенням її структурної перебудови, конверсії оборонних галузей, зміцнення агропромислового комплексу, вирішення соціальних проблем. Його здійснюють Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Президент.

Оперативне управління фінансами здійснюють Міністерство фінансів України; дирекції позабюджетних фондів та страхових організацій; фінансові служби міністерств, підприємств та організацій.

В сучасних умовах стоїть проблема пошуку альтернативних методів управління і впливу на суб'єкти господарювання, які відповідали б ринковій економіці. Верховна Рада України як найвищий орган законодавчої влади приймає закони, у т.ч. з фінансових питань, затверджує Державний бюджет України та здійснює контроль за його виконанням в особі Рахункової палати, а також визначає засади внутрішньої та зовнішньої політики в сфері фінансів.

Президент України як голова держави створює у межах коштів, передбачених Державним бюджетом для здійснення своїх повноважень, консультативні та інші допоміжні органи і служби, підписує закони, прийняті Верховною Радою, має право вето щодо цих законів із наступним поверненням їх до Верховної Ради на повторний розгляд.

Кабінет Міністрів України як найвищий орган виконавчої влади забезпечує проведення фінансової, інвестиційної та податкової політики, політики у сферах праці і зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки, культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування; організує розробку проекту закону про Державний бюджет і забезпечує його виконання.

Міністерство фінансів України як центральний орган виконавчої влади, підвідомчий Кабінету Міністрів: реалізує державну фінансову політику; складає проєкт Державного бюджету; організовує виконання Державного бюджету; контролює виконання Державного бюджету та складає звіт про його виконання; забезпечує захист фінансових інтересів держави, здійснює контроль за дотриманням фінансового законодавства; проводить методичну роботу з питань фінансового та бюджетного планування; здійснює управління державним внутрішнім та зовнішнім боргом; розробляє пропозиції щодо удосконалення податкової політики; здійснює контроль за випуском та обігом цінних паперів та бере участь в роботі керівних органів фондових бірж; вивчає валютно-фінансові проблеми в сфері міжнародного економічного

співробітництва; готує і подає до Кабінету Міністрів пропозиції щодо вступу України до міжнародних фінансових організацій та членства в них.

До 1996 року в складі Міністерства фінансів знаходилась Державна податкова служба України, але пізніше вона була відокремлена від Міністерства фінансів і набула статусу окремого міністерства. Це було аргументовано метою посилення контролю за справлянням податків.

Основними завданнями Державної податкової служби є реалізація та внесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо державної податкової політики, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового законодавства, здійснення в межах повноважень, передбачених законом, контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків, зборів, платежів, державної політики у сфері контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, пального, державної політики з адміністрування єдиного внеску, а також боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань сплати єдиного внеску, державної політики у сфері контролю за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті в установленій законом строк, дотриманням порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), проведення розрахункових операцій, а також за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону.

При Міністерстві фінансів України діють також Державна аудиторська служба та Державна казначейська служба.

Основними завданнями Державної аудиторської служби України є: реалізація державної політики у сфері державного фінансового контролю; внесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері державного фінансового контролю;

здійснення державного фінансового контролю, спрямованого на оцінку ефективного, законного, цільового, результативного використання та збереження державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, досягнення економії бюджетних коштів; надання у передбачених законом випадках адміністративних послуг.

Державне казначейство України було створено у 1995 році з метою ефективного управління коштами Державного бюджету. Основними завданнями Державної казначейської служби України є реалізація державної політики у сферах казначейського обслуговування бюджетних коштів, бухгалтерського обліку виконання бюджетів та внесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у зазначених сферах.

У 1997 році було прийнято Закон „Про Рахункову палату Верховної Ради України”. Основними завданнями Рахункової палати є: контроль за своєчасним виконанням Державного бюджету, фінансуванням загальнодержавних програм, укладанням угод про державні позики і кредити; контроль за використанням золотого запасу, а також дорогоцінних металів та каменів; надання кредитів та здійснення операцій з розміщення золотого резерву і резерву в іноземній валюті.

Органи місцевого самоврядування у сфері фінансів мають такі повноваження: самостійно розробляють і виконують відповідні місцеві бюджети; використовують вільні бюджетні кошти, додатково отримані в процесі виконання місцевих бюджетів; мають право встановлювати розміри ставок місцевих податків і зборів, перелік яких затверджується Верховною Радою України; мають повноваження в галузі ціноутворення; мають право здійснювати місцеві позики, випускати цінні та організувати грошово-речові лотереї; можуть виступати гарантами під надання кредитів підприємствам і установам, що належать до комунальної власності.

2.2. Розвиток фінансових відносин в Україні

Забезпечення інтенсивного економічного розвитку потребує реалізації інституційних змін фінансово-бюджетної політики, оновлення основних засобів, технологій, проведення структурної перебудови економіки. Державою було здійснено системні заходи, спрямовані на удосконалення нормативноправової бази з питань управління державним боргом, у тому числі з метою зменшення ризиків у сфері управління державним боргом та забезпечення мінімізації втрат бюджетних коштів під час управління державними борговими зобов'язаннями. Постановою Кабінету Міністрів України від 02.03.2011 року №170 було ухвалено «Середньострокову стратегію управління державним боргом на 2011-2013 роки». Основними цілями даної стратегії було визначено утримання обсягу державного боргу на економічно безпечному рівні; своєчасне та у повному обсязі виконання зобов'язань за державним боргом; мінімізація вартості обслуговування державного боргу з урахуванням ризиків; здійснення державних запозичень на основі відповідних планів і обґрунтованих прогнозів потреби держави у фінансових ресурсах; забезпечення ефективного функціонування внутрішнього ринку державних цінних паперів та розширення доступу до міжнародного ринку капіталу. З метою актуалізації стратегії відповідно до змін макроекономічного середовища Постановою Кабінету Міністрів України від 10.05.2012 року № 607 було затверджено «Середньострокову стратегію управління державним боргом на 2012–2014 роки», яка була спрямована на підвищення рівня прозорості політики управління державним боргом та посилення ефективності управління державним боргом у цілому.

Постановою Кабінету Міністрів України від 01 серпня 2012 року № 815 було затверджено «Порядок здійснення контролю за ризиками, пов'язаними з управлінням державним (місцевим) боргом», яким було визначено методологічні

та організаційні засади здійснення контролю за ризиками, пов'язаними з управлінням державним (місцевим) боргом.

Важливість завдання підвищення фінансової стійкості та збалансованості бюджетної системи відобразили у прийнятті «Середньострокової стратегії управління державним боргом на 2013-2015 роки», яка була затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2013 р. № 320. Основними індикативними показниками реалізації стратегії було визначено показники відношення обсягу державного боргу до внутрішнього валового продукту – на рівні не більш як 30,6 відсотка, 30,9 відсотка і 31,0 відсоток на кінець 2013, 2014 і 2015 років. Незважаючи на те, що одним з основних ризиків, пов'язаних із державним боргом у стратегії було визначено девальвацію національної валюти, в основу реалізації стратегії було закладено оптимістичний сценарій розвитку макроекономічної ситуації. Тому вже у 2014 році внаслідок девальвації національної валюти та зростання потреби в обсягах запозичень на рефінансування боргу і фінансування бюджету показник частки прямого державного боргу перевищив значення 60 відсотків.

Наказом Міністерства фінансів України від 14.02.2014 № 62 затверджено Програму управління державним боргом, яку було підготовлено на виконання вимог Постанови Кабінету Міністрів України від 01.08.2012 р. № 815. У 2014 році здійснено низку заходів, спрямованих на удосконалення нормативноправової бази та механізмів управління державним боргом, з метою зменшення ризиків у сфері управління державним боргом, забезпечення мінімізації втрат бюджетних коштів при управлінні державними зобов'язаннями тощо.

У складі організаційної структури Міністерства фінансів України функціонує Департамент боргової та міжнародної фінансової політики, а також виконує свої повноваження Урядовий уповноважений з питань управління

державним боргом. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 11 березня 2015 року № 88 основними завданнями Урядового уповноваженого є: підготовка пропозицій щодо покращення структури державного боргу, зокрема шляхом вчинення відповідних правочинів з державним боргом, включаючи обмін, випуск, купівлю, викуп та продаж державних боргових зобов'язань; підготовка та участь у проведенні переговорів з кредиторами України з питань управління державним боргом.

27 серпня 2015 року Україна, в особі уповноваженого інституту Міністерства фінансів, та Спеціальний комітет кредиторів, до якого входять Franklin Advisors Inc., BTG Pactual Europe LLP, TCW Investment Management Company і T.Rowe Price Associates Inc., домовилися щодо реструктуризації 14 державних та гарантованих державою єврооблігацій із загальною основною сумою 18 млрд дол. США. Основними положеннями угоди стали:

- списання основної суми боргу в розмірі 20 відсотків від номінальної вартості, таким чином державний та гарантований державою борг може бути зменшений загалом на 3,8 млрд дол. США;
- єврооблігації мають бути обміняні на 9 нових серій єврооблігацій, виплата за основною сумою боргу за якими наставатиме після періоду дії угоди Механізму розширеного фінансування МВФ (EFF). Сплата за основною сумою відбуватиметься дев'ятьма рівними частинами з 2019 по 2027 рік.
- нова відсоткова ставка за новими серіями єврооблігацій становитиме 7,75 відсотка, що є на 0,5 відсоткових пункти вищою порівняно із середньозваженою ставкою відповідно до поточних договірних умов;
- запроваджується «інструмент компенсації вартості» (VRI) – це нові цінні папери, прив'язані до показників зростання реального ВВП, що надасть кредиторам можливі додаткові платежі протягом 2021-2040 років за таких умов: при зростанні реального валового внутрішнього продукту в межах від 3,0 до 4,0

відсотка ВВП платежі кредиторам становитимуть 15 відсотків від даного приросту ВВП; якщо приріст реального ВВП буде вищим за 4 відсотка, то виплати складуть 40 відсотків від обсягу приросту. Водночас максимальний розмір платежів обмежений розміром 1,0 відсотка ВВП на рік з 2021 по 2025 роки та виплати кредиторам не здійснюватимуться поки номінальний валовий внутрішній продукт України не перевищить позначку 125,4 млрд дол. США.

Наказом Міністерства фінансів України від 30.01.2020 р. № 33 затверджено Програму управління державним боргом на 2020 рік, якою передбачено основні індикативні показники державного боргу та його погашення у 2020 році, визначено боргові інструменти, за допомогою яких планується забезпечити фінансування бюджету на 2020 рік, здійснено оцінку основних боргових ризиків та висвітлено перспективи співпраці держави з рейтинговими агентствами.

Законом України від 07.07.2011 р. № 3614 «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України»:

- удосконалено основні засади управління державним (місцевим) боргом та гарантованим боргом;
- посилено фінансову самодостатність місцевих бюджетів (спрощено доступ до кредитних ресурсів, розширено перелік доходів і витрат бюджету, визначено додаткове джерело фінансування доріг комунальної власності);
- перенесено термін подання річного звіту про виконання Державного бюджету України з 1 травня року, наступного за звітним, на 1 квітня;
- здійснено гармонізацію норм Регламенту Верховної Ради України та Кодексу щодо процедур, пов'язаних із здійсненням бюджетного процесу;
- узгоджено положення Кодексу з нормами законодавства з питань адміністративної реформи;
- визначено питання створення Державного фонду регіонального розвитку у складі загального фонду державного бюджету у розмірі 1 відсоток

прогнозного обсягу доходів загального фонду державного бюджету та визначено напрями спрямування цих коштів (Закон України від 12.01.2012 р. № 4318).

Крім того, відповідно до основних напрямів бюджетної політики на 2013 рік схвалено Прогноз Державного бюджету України на 2013 і 2014 роки (постанова від 05.04.2012 р. № 318), який зорієнтований на формування сприятливого макроекономічного середовища, відновлення та підтримання високих темпів економічного зростання на інноваційно-інвестиційній основі, забезпечення оптимального податкового та боргового навантаження та гарантованого виконання державою соціальних зобов'язань.

Наприкінці 2010 року прийнято Податковий кодекс України (від 02.12.2010 р. № 2755), метою якого було забезпечити баланс інтересів держави і платників податків, конкурентоспроможність вітчизняної податкової системи, сприяти інвестиційно-інноваційному розвитку економіки, зменшити масштаби ухилення від сплати податків.

Бюджет, як фінансовий план держави, формується під впливом бюджетної і податкової політики. В Україні остання формувалася в умовах надзвичайно жорсткої економічної кризи, що постійно загострювало проблему дефіциту бюджету й методів його фінансування.

Розвиток економіки України повинен характеризуватися подальшою активізацією економічної діяльності. У зв'язку із цим важливо оцінити наскільки зміни, які відбуваються і будуть відбуватися в бюджетній і податковій системах, відповідають принципам вимогам стабільного росту.

Особливе місце займає питання міжбюджетних відносин. Серед основних завдань можна виділити такі: підвищення фінансової незалежності місцевих бюджетів і рівня фінансової забезпеченості делегованих повноважень, а також підвищення видаткової автономності місцевих бюджетів і ефективності використання бюджетних коштів. Однак аналіз перших років виконання цих

планів виявив певні тенденції фінансового забезпечення регіонального розвитку, які йдуть врозрід із озвученими цілями.

Так нинішній системі територіального розподілу бюджетних ресурсів України дотепер властива значна системна вада, яка міститься у відсутності взаємозв'язку між обсягами надходжень у місцеві бюджети й рівнем економічного розвитку регіону. Дотаційність більшості регіонів України свідчить про те, що через міжбюджетні трансфери держава здійснює не лише фінансове вирівнювання місцевої влади, але й, по суті, балансує місцеві бюджети, які без трансфертів не змогли б профінансувати витрати. Дотація фінансового вирівнювання надається більше 90 % всіх бюджетів в Україні. Така велика кількість дотаційних бюджетів суперечить логіці вирівнювання, свідчить про надмірно централізоване збалансування місцевих бюджетів. Фактично при такому фінансовому вирівнюванні мова йде не про створення рівних умов для життєдіяльності й розвитку в регіонах і на місцях, а, скоріше, про централізоване покриття розриву між доходами й витратами місцевих бюджетів. При цьому очевидно, що місцеві бюджети (особливо обласні) недостатньо забезпечені власними фінансовими ресурсами. Надходження від дотацій вирівнювання, навіть якщо їх обсяг визначений прозорою формулою, не повинні бути основним джерелом доходів місцевих бюджетів у країні, яка декларує принципи фіскальної й адміністративної децентралізації. В Україні ж обсяг дотації вирівнювання в окремих місцевих бюджетах у кілька разів перевищує обсяг закріплених доходів, які враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів. Власні доходи місцевих бюджетів на цьому тлі виглядають взагалі мізерними.

Таким чином, майже всі регіони України одержують із державного бюджету вирівнюючі міжбюджетні трансфери у вигляді дотацій. При цьому нерівномірність у забезпеченості суспільними благами по регіонах не лише зберігається, але й має тенденцію до збільшення. Заходи фінансового

вирівнювання, проведені урядом через систему міжбюджетних відносин, неефективні і по своїй суті більше нагадують збалансування місцевих бюджетів. Система міжбюджетних трансфертів не може ефективно вирішувати завдання вирівнювання, якщо всі бюджети є дотаційними.

Тотальна дотаційність місцевих бюджетів України ставить під сумнів ефективність діючої системи фінансового вирівнювання, а отже, можна зробити висновок, що побудована вона за розподільною схемою, у якій незрозумілими залишаються питання визначення «регіонів-донорів» і «регіонів-реципієнтів». Тобто держава вилучає значну частку доходів, які збирають у регіонах, а потім частина з них розподіляється між бюджетами. Така система створює значні антистимули для розвитку економіки регіонів і не виконує завдання фінансового вирівнювання. Багаті регіони стають ще багатшими, бідні – порівняно біднішими, і відстань між цими полюсами постійно збільшується.

Місцеві бюджети в Україні не мають достатньої кількості власних фінансових ресурсів, і, відповідно, не здатні повною мірою впливати на забезпечення розвитку територій. А заходи щодо вирівнювання фінансової заможності місцевої влади доцільно проводити лише при створенні умов для формування фінансової самодостатності регіонів. Очевидно, що міжбюджетні трансферти з державного бюджету не можуть бути вирівнювальними, оскільки вони є основним джерелом доходів місцевих бюджетів. Тому у системі міжбюджетних відносин в Україні повинна відбуватися поступова фіскальна децентралізація шляхом збільшення фінансової заможності місцевих бюджетів і реформування системи трансфертів з метою переходу від так званих трансфертів, які вирівнюють, до таких, які б стимулювали соціально-економічний розвиток регіонів.

Незважаючи на проведення бюджетної реформи, багато проблем функціонування бюджетної системи залишаються невирішеними. Невипадково

в публікаціях сучасних фінансистів не раз піднімалося питання щодо продовження бюджетної реформи. Необхідність внесення змін до нормативноправових актів у бюджетній сфері насамперед обумовлена необхідністю розширення фінансової основи місцевого самоврядування як важливої складової механізму підвищення добробуту населення й економічного розвитку громад, удосконалювання міжбюджетних відносин з метою забезпечення справедливого й неупередженого розподілу бюджетних ресурсів і дотримання законодавством певних принципів збалансованості й самостійності бюджетів, підвищення ефективності використання бюджетних коштів, створення стимулів розширення й мобілізації доходів бюджету.

Принципам, на яких ґрунтується бюджетна система України, оптимально відповідає програмно-цільовий метод формування й виконання бюджетів. Хоча його впровадження в бюджетний процес почалося у 2002 році, сьогодні він задіяний тільки частково – за окремими витратами державного бюджету. Оскільки програмно-цільовий метод бюджетування дозволяє досягти кращих результатів виконання завдань з підвищення якості надання державних послуг і ефективності використання бюджетних коштів, то першим кроком бюджетної реформи повинне бути широке застосування його на всіх рівнях бюджетної системи. Починаючи з 2008 року розпочато запровадження програмноцільового методу (ПЦМ) на рівні місцевих бюджетів в експериментальному режимі. На основі ефективності запровадження методу у пілотних програмах Кабінету Міністрів України прийнято рішення про запровадження даного методу в загальнонаціональному масштабі.

У сучасних умовах економічного розвитку України необхідно розробити й затвердити Держстандарти з реалізації державних соціальних гарантій, які стали б основою для розрахунку трансфертів вирівнювання в місцеві бюджети, надали б можливість почати реформи в бюджетній сфері, поліпшити економічну

структуру витрат місцевих бюджетів і збільшити розмір фінансового забезпечення реалізації програм в області культури тощо. Потрібно врегулювати питання власності бюджетних установ і одержувачів бюджетних коштів, які відповідно до вимог Бюджетного кодексу перейшли на фінансування з іншого бюджету без відповідної зміни власника.

Варто помітити, що зараз поширилася практика надання місцевим бюджетам з держбюджету різноманітних цільових субвенцій, а також реалізації державних програм за рахунок коштів, які беруться до уваги при визначенні трансфертів вирівнювання, що аж ніяк не сприяє оперативному і якісному виконанню органами місцевого самоврядування делегованих їм державою повноважень і планомірному регіональному розвитку територій.

Протягом 2014 року в Україні досить активно проводилася робота, спрямована на вдосконалення законодавства з вищевикладених питань.

З метою зміцнення місцевого та регіонального самоврядування Урядом схвалено Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (розпорядження від 01.04.2014 р. № 33), що розроблялася у тісній співпраці з експертами Ради Європи. Основні положення Концепції спрямовані на чітке розмежування повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, формування територіальної організації влади на новій територіальній основі, посилення організаційної і фінансової спроможності територіальних громад тощо.

З метою підвищення ефективності бюджетних видатків поступово здійснюється перехід до програмної класифікації бюджету, в тому числі це стосується як державного так і місцевих бюджетів. Наказом Міністерства фінансів України від 26.08.2014 р. № 836 «Про деякі питання запровадження програмно-цільового методу складання та виконання місцевих бюджетів» врегульовано певні питання щодо запровадження програмно-цільового методу в

бюджетному процесі на місцевому рівні. Зокрема це стосується розмежування прав і відповідальності головних розпорядників місцевих бюджетів та відповідальних виконавців бюджетних програм, правил та форм складання паспортів бюджетних програм місцевих бюджетів та звітів про їх виконання.

Також було ухвалено Закони України:

«Про співробітництво територіальних громад» (від 17.06.2014 р. № 1508), яким створено законодавчу базу для кооперації ресурсів органів місцевого самоврядування з метою вирішення спільних проблем життєдіяльності територіальних громад на місцевому рівні, більш ефективного надання послуг місцевому населенню, створення спільних об'єктів муніципальної інфраструктури для декількох територіальних громад;

«Про внесення змін до Бюджетного кодексу України (щодо реформи міжбюджетних відносин)» (від 28.12.2014 р. № 79), спрямований на децентралізацію повноважень та фінансів, надання місцевим бюджетам бюджетної та фінансової самостійності, встановлення нового механізму бюджетного вирівнювання, спрощення процедури надання місцевих гарантій та здійснення запозичень від міжнародних фінансових організацій;

«Про добровільне об'єднання територіальних громад» (від 05.02.2015 р. № 157), спрямований на формування спроможних, самодостатніх територіальних громад, які б володіли матеріальними, фінансовими ресурсами, територією та об'єктами соціальної інфраструктури, необхідними для ефективного виконання покладених на їх органи місцевого самоврядування завдань та функцій, покращення якості надання адміністративних, соціальних, громадських послуг жителям територіальних громад.

Крім того, за підтримки проектів Ради Європи та Програми розвитку ООН розпочато роботу з реалізації пілотних проектів в Чернігівській та Полтавській областях щодо співробітництва територіальних громад, підписано Меморандум

про взаєморозуміння між Урядом України і Організацією економічного співробітництва та розвитку з метою поглиблення співробітництва у сфері територіального розвитку, активно триває двостороннє українсько-німецького співробітництво задля економічного розвитку. За матеріалами Міністерства фінансів, з 2002 по 2014 рік близько 270 млн євро (193 млн євро коштів з федерального бюджету та близько 76 млн євро власних коштів KfW (німецький державний банк, який за дорученням німецького уряду фінансує програми розвитку у всьому світі)) надано Україні на проекти з розвитку фінансової системи, забезпечення електроенергією, комунального водозабезпечення та водовідведення, соціальної інфраструктури в громадах, а також захисту навколишнього середовища. Крім того, укладено Угоду про фінансування Програми секторальної бюджетної підтримки у сфері регіонального розвитку, бюджет якої складає 55 млн євро, кошти будуть спрямовані на підтримку цілей, визначених Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року, ратифіковано Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах органу місцевого самоврядування (від 02.09.2014 р. № 1664), що засвідчує незмінність позиції України в рамках Європейської хартії місцевого самоврядування забезпечувати право органів місцевого самоврядування здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою державних справ під власну відповідальність та в інтересах місцевого населення.

Підсумовуючи сказане, слід зазначити, що бюджетна політика в Україні вимагає реформування. З метою забезпечення ефективного функціонування бюджетної системи необхідно вирішити багато проблем, особливо у взаєминах бюджетів різних рівнів, внести зміни до Бюджетного кодексу України згідно з перспективними завданнями розвитку держави. Втім, ці заходи не дадуть бажаних результатів без певних змін в адміністративно-територіальному устрої

країни, оптимізації мережі бюджетних установ, створення потужних місцевих бюджетів.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ У СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

3.1. Шляхи удосконалення фінансової політики країни

Проведений аналіз фінансово-бюджетної політики України та оцінка її впливу на розвиток економічної ситуації в країні зумовлює необхідність подальших зусиль, спрямованих на підвищення її ефективності та результативності. Фінансова політика країни має формуватися на основі науково обґрунтованої концепції розвитку фінансово-економічних відносин, спрямованої на створення умов для підвищення темпів економічного розвитку країни. Важливим є подальший розвиток підходів щодо вдосконалення інституційних та методологічних засад державного фінансового механізму регулювання соціально-економічного розвитку країни на середньострокову перспективу. Від виваженості та своєчасності управлінських рішень державних інститутів щодо формування фінансової політики залежить якість інституційного середовища модернізації економіки, інвестиційна привабливість та ділова активність економічних агентів, соціальна стабільність у суспільстві.

У процесі реалізації виваженої бюджетно-податкової, монетарної, соціальної і інвестиційної політики, органи фінансового регулювання мають більш поглиблено враховувати інституційний підхід щодо формування архітектури фінансової системи, з огляду на структурні особливості економіки та пріоритети суспільного розвитку. Для підвищення результативності структурних перетворень економіки та забезпечення макроекономічної стабільності важливим є удосконалення системи управління державними фінансами. Фінансова політика країни передбачає алгоритми управління фінансами, тобто вироблення цілей і завдань, на які необхідно спрямувати асигнування, пошук ресурсів і шляхів досягнення поставлених цілей, в поєднанні

з впливом на зовнішні чинники, від яких також залежить отримання намічених соціально-економічних результатів. При цьому фінансова політика передбачає впорядкування відносин, що виникають при формуванні фінансових ресурсів, бюджетних та позабюджетних фондів коштів з метою вирішення всього спектру економічних, соціальних, правових та інших задач, що стоять перед державою [27].

Оскільки реалізація фінансової політики держави пов'язана, перш за все, з виробничими відносинами, структурною перебудовою економіки і фінансовою системою, що являють собою окремих напрямки цієї політики, то виникає питання: яка необхідність і ступінь державного втручання в реалізацію кожного окремо взятого напрямку?

Підходячи до питання регулювання виробничих відносин, зауважимо, що вони не повинні бути об'єктом частого втручання з боку держави. По-перше, ці відносини, будучи формою суспільного виробництва, повинні бути відносно постійними. По-друге, часті зміни у виробничих відносинах призводять до зміни політично-правової надбудови, що сприяє політичній та економічній нестабільності суспільства.

Структурна перебудова економіки має бути продиктована ходом економічного і соціального розвитку суспільства. У цьому випадку держава повинна надати фінансову підтримку тим виробництвам, які на даному етапі суспільного розвитку вважаються пріоритетними [54].

Фінансова система – це найбільш схильний до державно-регулюючого впливу напрямки в економічній політиці. По-перше, фінансова система пов'язана з організацією грошового обігу в країні, оскільки збереження оптимального співвідношення між сумою грошей в обігу і ціною товарною масою вимагає постійного державного регулювання. По-друге, фінансова система пов'язана з щорічним формуванням державного бюджету, у якого видаткова і дохідна

частини постійно змінюються, що переважно викликано або збільшенням державних витрат, або недонадходженням доходів.

Таким чином, головним напрямком фінансової політики є регулювання процесів і тенденцій, що відбуваються у фінансовій системі країни. Оскільки фінансова політика проводиться у двох напрямках: грошово-кредитному і бюджетно-податковому, виникає необхідність формування системи цілей і заходів за цими напрямками, виражених окремо в фінансовій, кредитній, бюджетній та податковій політиках держави.

Виходячи із світової практики, основним підходом для покращення існуючої фінансової політики є: перманентне збільшення доходів бюджету, у тому числі за рахунок скорочення, а в майбутньому і ліквідації тіньового сектора економіки; зниження нераціональних бюджетних витрат; поступове, без якогось негативного впливу на фінансування основних зобов'язань держави, зменшення її боргів до розумної межі.

Зауважимо, що винятком з цього підходу є фінансова політика низки держав, національна валюта яких представляє собою міжнародний засіб обігу, платежів і формування державних резервів, тобто виступає в ролі світових грошей (США, Японія і деякі інші), і тому допускають емітування власної валюти у великих обсягах без ризику інфляції в країні навіть при надмірному зростанні державного боргу, що супроводжує цей процес. Це дозволяє їм певною мірою нехтувати постановкою завдань поліпшення збалансованості бюджетів у своїй фінансовій політиці.

Однак доходи можуть рости не лише за рахунок бюджетної політики яка має бути спрямована на формування оптимальної моделі перерозподілу фінансово-економічних ресурсів між рівнями бюджетної системи з метою створення умов для забезпечення належного розвитку відтворювальних процесів у суспільстві [22]. Швидше навпаки, основне їх зростання відбувається за

рахунок надходжень податків і митних зборів. Крім того, раціональні банківська, інвестиційна, страхова та фондова політики держави повинні створити умови для розвитку внутрішнього виробництва товарів і послуг, яке також призведе до збільшення поповнення бюджету.

Говорячи про зниження витрат, насамперед, маємо на увазі їх нерациональну частину, яка, як правило, є у будь-якому бюджеті [17]. Зменшення ж багатьох інших напрямів видатків без зростання соціальної напруженості в суспільстві та державі неможливе. Зазначена реакція неминуче і відповідно позначиться на розвитку економіки: зменшення доходів населення призведе до падіння його купівельної спроможності, зниження попиту на товари і послуги, а згодом і обсягів виробництва, що в кінцевому рахунку зменшить потік надходжень коштів до бюджету. Іншими словами, такий шлях не приведе до підвищення результативності фінансової політики.

Щодо необхідності зменшення державного боргу до рівня, який не представляє небезпеки для стабільного розвитку країни, слід відмітити, що така робота повинна проводитися постійно, але її, як було зазначено вище, не слід здійснювати за рахунок зменшення витрат на соціальне забезпечення та захист.

Отже, в процесі вдосконалення перш за все потрібно враховувати те, що фінансова політика країни включає в себе такі досить самостійні політики, як бюджетна, банківська, інвестиційна, податкова, соціальна, митна та фондова, які тісно взаємопов'язані між собою, а отже, будь-яка зміна в одній з них неминуче тією чи іншою мірою позначиться на реалізації та результатах іншої. Так зниження митних зборів на яку-небудь групу товарів, по-перше, відразу ж знизить надходження доходів до державного бюджету, а по-друге, з часом негативно позначиться на обсягах внутрішнього виробництва цих же товарів і також призведе до зниження відрахувань податків у бюджеті всіх рівнів.

Зазначимо, що, на нашу думку, вплив різних напрямків фінансової політики на її результативність або на один одного може бути як умовно прямим, так і умовно зворотним, тобто вплив однієї з них на іншу може бути більше (або менше), ніж іншої на першу. Так, наприклад, в даний час податкова політика сильніше впливає на фондову, ніж навпаки. Наявність таких взаємодій необхідно враховувати в практичній діяльності органів державної влади з метою вдосконалення фінансової політики країни в цілому. Більше того, ми вважаємо, що дані взаємодії необхідно посилювати для отримання мультиплікативного ефекту навіть за умов реалізації тих чи інших нововведень в одному з напрямків фінансової політики.

Бюджетна політика: виходячи із зростаючих потреб дохідної частини зведеного бюджету, багато в чому диктує зміст податкової та митної політик; суттєво впливає на банківську та валютну політики через фінансові потоки на рахунках у комерційних банках підрядників робіт і постачальників товарів для державних потреб, на інвестиційну політику – через великі суми коштів, що виділяються на спорудження об'єктів інфраструктури, на фондову політику – в основному за рахунок випуску і розміщення державних позик.

Таблиця 3.1

Експертна оцінка впливу окремих напрямків фінансової політики
України

№ п/п	Фактори	Фінансова політика	Бюджетна політика	Інвестиційна політика	Митна політика	Валютна політика	Податкова політика	Банківська політика	Фондова політика
		1	2	3	4	5	6	7	8
1	Фінансова політика	0	0,8	0,5	0,6	0,4	0,6	0,7	0,6
2	Бюджетна політика	0,7	0	0,6	0,8	0,6	0,7	0,6	0,6
3	Інвестиційна політика	0,6	0,6	0	0,3	-0,6	0,3	0,8	0,5
4	Митна політика	0,6	0,8	0,6	0	0,7	0,8	0,4	0,6

5	Валютна політика	0,5	0,6	-0,8	0,7	0	0,4	-0,7	0,4
6	Податкова політика	0,7	0,7	-0,6	0,7	0,5	0	0,5	-0,6
7	Банківська політика	0,5	0,4	-0,7	0,4	0,8	0,4	0	0,7
8	Фондова політика	0,5	0,6	0,6	0,5	0,6	0,5	0,8	0

Отже, даний комплекс взаємозв'язків можна представити у вигляді матриці та оцінити експертним шляхом реальну ситуацію, що склалася в Україні. Зв'язки між факторами оцінюємо в межах від -1 до 1: 0,1 – 0,2 – слабкий вплив; 0,3 – 0,4 – помірний; 0,5 – 0,6 – істотний; 0,7 – 0,8 – сильний; 0,9 – 1 – дуже сильний вплив.

Інвестиційна політика: помітно проявляється у бюджетній через акумулювання, розподіл і перерозподіл коштів між окремими її цілями і завданнями; накладає відбиток на банківську через збільшення або зменшення попиту на позикові кошти для реалізації намічених планів будівництва, на валютну – через зростання або зниження інвестування, а отже, і припливу коштів, на фондову - через випуск цінних паперів для залучення коштів під різні проекти; меншою мірою пов'язана з податковою та митною політиками, які практично не залежать від її змісту.

Митна політика: є суттєвим напрямом, що забезпечує бюджетну політику фінансовими можливостями для її реалізації; здійснює істотний вплив на валютну політику через зміну попиту та пропозиції на окремі види валют; впливає на інвестиційну шляхом регулювання надходження з-за кордону матеріалів і устаткування для втілення в життя різних проектів, на податкову - тому будь-які її зміни негайно призводять до компенсуючих для бюджету дій у цьому напрямку фінансової політики; лиш не значною мірою може відбитися на банківській та фондовій.

Валютна політика: впливає і може ще більшою мірою впливати на банківську та інвестиційну, тому що має вплив на залучення вільних коштів юридичних і фізичних осіб; завдяки регулюючому впливу держави має певний

вплив на бюджетну та митну політику; зовсім незначно відображається на податковій та фондовій політиці, які лише в силу поставлених перед ними функціональних завдань зобов'язані враховувати зміни, що відбуваються в ній.

Банківська політика: значною мірою бере участь у корекції валютної та фондової політики, тому банки в даний час є ключовими гравцями на валютному ринку та ринку цінних паперів; внаслідок великого системного відволікання коштів на спекуляцію валютою накладає серйозні обмеження на можливості інвестиційної політики; через тривале «відведення» помітної частки вільних коштів в офшорні зони майже не впливає на податкову та митну, а також, особливо, на бюджетну політику.

Фондова політика: через конкуренцію ринків цінних паперів і депозитів за вільні кошти клієнтів змушує банківську політику враховувати її еволюцію; в певній мірі через механізм фондового ринку стимулює внесення змін до інвестиційної та валютної політики; позначається, звичайно, на податковій та митній, оскільки має пряме відношення до конкретної сфери діяльності відповідних державних органів.

Податкова політика багато в чому визначає можливості бюджетної політики, а також усіх інших напрямків фінансової політики як зі знаком «плюс», так і зі знаком «мінус».

Отже, в сучасних умовах проведення дослідження основних напрямків фінансової політики на основі когнітивного аналізу і розробка на його основі переліку заходів щодо її вдосконалення є не стільки актуальним, скільки необхідним кроком з підняття її на якісно новий, більш високий рівень результативності.

3.2. Перспективне фінансово-бюджетне прогнозування

Фінансова політика країни для підвищення рівня її результативності потребує постійного удосконалення системи прогнозування фінансовобюджетних показників на середньо- та довгострокову перспективу. Від якісного рівня формування та обґрунтованості прогнозів розвитку бюджетної, податкової, грошово-кредитної системи залежать темпи економічного зростання, ступінь виконання державою своїх зобов'язань, інвестиційний рейтинг країни та її адміністративно-територіальних одиниць. Фінансовобюджетне прогнозування має враховувати особливості та тенденції соціально-економічного розвитку, циклічність економіки та фундаментальні фактори впливу на стійкість та збалансованість державних фінансів. На даному етапі економічних перетворень посилюється актуальність поглибленого дослідження теоретичних та практичних питань у сфері фінансово-бюджетного прогнозування та планування, що певною мірою обумовлено необхідністю формування довгострокової стратегії розвитку держави. Разом з тим, суттєвий вплив на якісний рівень середньо- та довгострокових макроекономічних прогнозів здійснює оцінка короткострокових лагів при визначенні моменту реалізації заходів та використання інструментів фінансової політики, її структурних складових.

Важливими завданнями системи фінансово-бюджетного прогнозування є визначення ендогенних та екзогенних факторів розвитку вітчизняної економіки, ступеню їх впливу, а також виявлення основних можливостей, обмежень, тенденцій, пріоритетів соціально-економічного розвитку суспільства; обґрунтування основних показників розвитку бюджетної системи на середньо- та довгострокову перспективу; здійснення аналізу та розрахунку необхідного обсягу ресурсів, в тому числі фінансових для досягнення цілей та завдань соціально-економічного розвитку країни; посилення рівня координації дій між фінансовими інститутами, що спрямовано на стимулювання темпів

економічного зростання; науково-технічне, інформаційне, ресурсне та кадрове супроводження державної фінансової політики в частині сприяння збалансованому соціально-економічному розвитку.

В умовах посткризового відновлення економіки необхідним є посилення фінансової стійкості бюджетної системи, належне обґрунтування показника бюджетного дефіциту з урахуванням оцінки впливу поступового зниження частки видатків зведеного бюджету в валовому внутрішньому продукті на економічний розвиток та соціальний захист населення. Потребує поступового підвищення рівень кореляції прогнозу бюджету на наступний за плановим бюджетний період, в тому числі в розрізі кварталів із прогнозами бюджету на середньострокову перспективу, дієвість оперативних превентивних заходів, що здійснюються державними фінансовими інститутами, в разі відхилення відповідних планових значень бюджетних показників. Розвиток інструментарію фінансово-бюджетного прогнозування спрямований на удосконалення його методологічних засад, що надасть можливість підвищити ефективність фінансового регулювання, забезпечити можливість коригування показників економічної політики з урахуванням інституційних змін фінансово-економічної системи.

Доцільним є використання дієвих підходів щодо формування доходної та видаткової частини бюджету в розрізі основних складових. Зростає необхідність в оцінці ефективності використання видатків державного та місцевих бюджетів виходячи з ґрунтовного аналізу їх кількісного впливу на економічне зростання та соціальний розвиток, що потребує розширення сфери застосування програмного та галузевого підходу в процесі планування бюджетних видатків. В сучасних умовах спостерігається тенденція до більш широкого використання макроекономічного моделювання при формуванні прогнозів фінансово-економічних показників та характеру їх взаємозв'язків. Слід зауважити, що

історія використання макроекономічних моделей нараховує більш ніж п'ять десятиліть, за наведений період часу сформувалось два основних види моделей – структурні та економетричні макроекономічні моделі. Особливістю першого виду економіко-математичного моделювання є тісна кореляція з макроекономічною теорією, дані моделі враховують та відтворюють структуру економіки, взаємозв'язки між складовими фінансовоекономічної системи, водночас використовуються економетричні методи аналізу та прогнозування. Натомість, другий вид моделей передбачає використання статистичних методів та спрямований на пошук відповідних закономірностей між фінансово-економічними показниками. Оцінка даних взаємозв'язків формується виходячи на основі інформативності впливу факторів на обрані фінансові показники. Доцільним та необхідним поєднання даних видів економіко-математичного моделювання на основі системного підходу, що забезпечить посилення якісного рівня фінансового прогнозування та сприятиме підвищенню адаптивності фінансово-бюджетної політики до соціально-економічних трансформацій [1].

Крім того, важливим є використання детерміністичного підходу, який передбачає, в тому числі прогнозування показників бюджетної системи в якості визначення їх питомої ваги у валовому внутрішньому продукті на відповідний період. При прогнозуванні доходної частини бюджету доцільним є застосування даного підходу, визначення податкової бази, ефективної податкової ставки з урахуванням можливих часових лагів. Однак варто зауважити, що використання такого інструменту прогнозування як ефективна податкова ставка, на сучасному етапі розвитку фінансово-економічних відносин має свої притаманні особливості. В процесі удосконалення механізму податкового регулювання відбувались постійні корективи податкового законодавства, які регламентували положення щодо зміни податкових ставок, порядку визначення обсягу податкової бази. Зазначене, певним чином ускладнює процес прогнозування

доходної частини бюджету в розрізі податкових надходжень за детерміністичним підходом, для якого важливим є визначення таких показників як податкова база. Водночас, із прийняттям Податкового кодексу, можливості щодо прогнозування рівня податкової бази та

ефективних податкових ставок дещо розширились, проте для побудови прогнозів на середньо та довгострокових перспективу важливим є забезпечення принципу стабільності податкового законодавства та своєчасного коригування раніше зроблених прогнозів.

З урахуванням можливих змін макроекономічних показників, які впливають на стан виконання доходної та видаткової частини бюджету прогноз бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди потребує відповідного уточнення раз в квартал без зміни терміну прогнозу. Уточнення бюджетного прогнозу видається можливим у разі змін основних показників прогнозу соціально-економічного розвитку країни. Міністерство економічного розвитку та торгівлі, яке розробляє сценарні умови функціонування вітчизняної економіки своєчасно інформує про це Міністерство фінансів України та Міністерство доходів та зборів України, які відповідають за розробку та реалізацію фінансово-бюджетної політики відповідно до встановлених на них повноважень та покладених завдань. Крім того, важливим є врахування певних особливостей бюджетного процесу в частині виконання бюджету в розрізі кварталів. Можливим є перегляд показників прогнозу бюджету з урахуванням фактичних показників виконання бюджету за I квартал планового бюджетного періоду. З урахуванням даних показників може бути переглянутий прогноз надходжень до бюджету в розрізі кварталів без значних змін показників бюджету в цілому на визначений період. Однак, при значних відхиленнях фактичних від прогнозних показників доцільним є перегляд обсягів бюджетних доходів, видатків а також дефіциту (профіциту) бюджету. Надалі, уточнення прогнозу бюджетних показників на середньострокову перспективу слід здійснювати раз на квартал.

Середньостроковий прогноз показників розвитку бюджетної системи слід здійснювати шляхом поєднання прогнозних значень державного та місцевого бюджетів а також бюджетів державних цільових фондів, в тому числі пенсійного фонду з огляду на те, що бюджет пенсійного фонду є залежним від дотацій із державного бюджету на виплату пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами. Крім того, за рахунок коштів державного бюджету здійснюється покриття дефіциту бюджету пенсійного фонду. Таким чином, важливим є формування прогнозу доходної частини державного бюджету в розрізі класифікації за основними видами доходів; видаткової частини бюджету в розрізі функціональної, відомчої та програмної класифікації та джерел фінансування бюджету; прогнозування доходів місцевих бюджетів у цілому; прогнозування обсягу та в розрізі існуючих класифікацій структури видатків місцевих бюджетів а також джерел фінансування дефіциту окремих місцевих бюджетів, якщо такі є. Прогнозування доходної та видаткової частини пенсійного фонду, в тому числі із визначенням обсягу бюджетних коштів, які є необхідними для збалансування бюджету даного цільового фонду. На основі зведення вищенаведених прогнозів за взаємо виключенням однакових фінансових потоків здійснюватиметься формування прогнозу зведеного бюджету, в тому числі доходів, видатків, дефіциту (профіциту) бюджету, джерел його фінансування [48].

Бюджетна політика є вагомим інструментом економічного зростання, важливим є використання положень інституційної бюджетної архітектури у процесі перспективного планування фінансово-економічних показників країни.

Таблиця

3.2 Бюджетна політика економічного зростання на 2022–2024 роки, %

	2022	2023	2024
Приріст реального валового внутрішнього продукту	3,5	3,5	3,7
Індекс споживчих цін	8,5	8,2	7,8

Питома вага доходів зведеного бюджету у валовому внутрішньому продукті	32,59	32,57	32,56
Питома вага видатків зведеного бюджету у валовому внутрішньому продукті	34,40	34,29	34,21
Питома вага дефіциту бюджету у валовому внутрішньому продукті	1,81	1,72	1,65

При використанні детерміністичного підходу в процесі прогнозування доходної частини зведеного, державного, місцевих бюджетів та бюджету державних цільових фондів важливим є використання динаміки, особливостей та сезонності надходжень даних доходів за минулий період. При формуванні перспективного фінансово-бюджетного прогнозу доцільним є використання закономірностей доходів від вибраних макроекономічних показників (валового внутрішнього продукту, валової доданої вартості, обсягу експорту, імпорту, прогнозного обсягу чистого прибутку тощо) за останні 5-7 років.

В процесі перспективного фінансово-бюджетного прогнозування визначено важливість застосування факторного аналізу, який надасть можливість здійснити кількісну оцінку впливу заданого фактору на обсяг доходної частини бюджету, в тому числі в розрізі податкових надходжень. З урахуванням того, що згадані фактори впливу є екзогенними чинниками, тому доцільним є застосування факторного аналізу виключно до прогнозування бюджетних доходів. Так як формування прогнозних та планових значень видаткової частини бюджету відбувається на основі прогнозних даних доходів бюджету та граничного обсягу дефіциту (профіциту) бюджету [66].

Формування збалансованого бюджету сприятиме виконанню цілей щодо досягнення економічної стабільності, фінансової стійкості. З огляду на зазначене, важливим є розвиток інституційного середовища механізму інфляційного таргетування, обмеження частки Національного банку у володінні облігаціями внутрішньої державної позики. В міру посилення впливу дефіциту

бюджету та державного боргу на макроекономічну стабільність, важливим є удосконалення підходів до управління бюджетним дефіцитом, що потребує визначення оптимального обсягу та структури джерел фінансування дефіциту бюджету. Доцільним є удосконалення системи моніторингу, спрямованої на визначення результативності здійснюваної політики щодо залучення та використання державних запозичень.

На даному етапі вдосконалення фінансових відносин постає необхідність розробки довгострокової бюджетної стратегії розвитку, що спрямовано на посилення ефективності фінансово-бюджетної політики як інструменту реалізації соціально-економічної політики країни. Важливим є забезпечення достатнього запасу стійкості бюджетної системи та макроекономічної стабільності, які є необхідними умовами формування та реалізації довгострокових завдань стратегічного планування. Досягнення довгострокової економічної стабільності сприятиме створенню відповідних умов для економічного зростання, росту показника інвестиційної привабливості країни та її адміністративно-територіальних одиниць, підвищення рівня конкурентоспроможності суб'єктів економічної діяльності, росту доходів населення. Крім того, реалізація зазначеного сприятиме підвищенню рівня прозорості та відкритості бюджету та бюджетного процесу для суспільства, що посилить рівень довіри до державних фінансових інститутів в цілому [67].

Фінансова політика країни для підвищення рівня її результативності потребує постійного удосконалення системи прогнозування фінансовобюджетних показників на середньо- та довгострокову перспективу. Важливим є поєднання сукупності методів прогнозування, в тому числі детерміністичного, стохастичних, макроекономічного моделювання на основі системного підходу, що забезпечить посилення якісного рівня фінансового прогнозування та сприятиме підвищенню адаптивності фінансово-бюджетної

політики до соціально-економічних трансформацій. Державна фінансова політика має формуватися на основі науково обґрунтованої концепції розвитку фінансовоекономічних відносин, спрямованої на створення умов для підвищення темпів економічного розвитку країни. Важливим є поглиблення економічної сутності фінансової політики як інструменту економічного зростання, подальший розвиток підходів щодо вдосконалення інституційних та методологічних засад державного фінансового механізму регулювання соціально-економічного розвитку країни на середньострокову перспективу.

Водночас, розробка прогнозу бюджету на довгострокову перспективу має розроблятися з урахуванням завдань та періоду прогнозу соціально-економічного розвитку країни на довгострокову перспективу та має уточнюватись відповідно до змін середньо- та короткострокових прогнозів економічного та соціального розвитку. В процесі формування бюджетної стратегії важливим є врахування положень бюджетних послань Президента України до Верховної Ради України, Указів Президента, Постанов Кабінету Міністрів України, Основних напрямів бюджетної політики з метою зміцнення фінансової стійкості бюджетної системи та підвищення рівня взаємо узгодженості цілей економічного розвитку та фінансових можливостей держави. Формування основних напрямів бюджетної політики на довгострокову перспективу має бути спрямованим на вирішення поставлених завдань розвитку економіки та розбудови соціальної інфраструктури, оптимізації рівня соціального захисту з дотриманням принципів економічної обґрунтованості, соціальної справедливості та субсидіарності. Крім того, бюджетна стратегія має включати у собі не тільки прогноз та план індикативних показників розвитку бюджетної системи але й питому вагу видатків на цільову програму соціально-економічного розвитку в структурі видаткової частини бюджету та валовому внутрішньому продукті з урахування терміну виконання та реалізації даних програм. Зазначене, сприятиме

формування збалансованого бюджету в ході економічного циклу, посилить позитивний вплив витратів бюджету на розвиток вітчизняної економіки а також підвищить рівень керованості фінансово-бюджетних процесів [1].

Для підвищення дієвості бюджетного прогнозування та планування важливим та необхідним є підвищення ролі ендогенних факторів економічного зростання, розширення обсягів внутрішнього попиту, вдосконалення інституційних механізмів бюджетно-податкового регулювання, удосконалення механізмів моніторингу оцінки резервів збільшення доходної частини державного та місцевих бюджетів, формування збалансованого бюджету в ході економічного циклу. Вагомим показником результативності діяльності державних фінансових інститутів стане розробка довгострокового прогнозу бюджету на період понад 9 років. Перспективне фінансово-бюджетне прогнозування спрямоване на посилення ролі бюджету як інструменту регулювання економіки та соціальної сфери, сприяння збалансованому економічному зростанню, оцінці можливих економічних ризиків, що впливатимуть на стійкість фінансово-бюджетної системи. Важливим завданням бюджетного прогнозування є підвищення ефективності бюджетних витратів в середньо- та довгостроковій перспективі, шляхом виявлення можливостей оптимізації соціальної інфраструктури, вдосконалення механізмів фінансування надаваних послуг за рахунок коштів бюджету, встановлення чітких критеріїв та визначення рівня результативності фінансування бюджетних програм.

Важливими умовами при розробці довгострокового прогнозу бюджету, що підвищить його якісний рівень є врахування наступних положень:

формування консервативного, оптимістичного та збалансованого варіанту прогнозу соціально-економічного розвитку країни на довгострокову перспективу; розрахунок прогнозних показників бюджету на середньострокову перспективу слід здійснювати на основі збалансованого варіанту прогнозу

розвитку економіки, а на наступні 6 років за консервативним сценарієм, що дозволить підвищити рівень стійкості та збалансованості бюджетної системи, знизити рівень впливу екзогенних чинників на економіку; формування видаткової частини бюджету має враховувати той факт, що в найближчі десять років рівень державного боргу буде залишатись на сучасному рівні із незначними коливаннями, що пов'язано із невисокими темпами економічного зростання, потребою значних обсягів рефінансування боргу та активізації ділової активності за рахунок використання механізму бюджетного регулювання; розрахунок прогнозних значень бюджетних показників має базуватись на основі розроблених та затверджених цільових програм соціального та економічного розвитку з урахуванням можливості їх оптимізації; прийняття нових бюджетних зобов'язань, в тому числі з метою проведення структурних реформ економіки повинно здійснюватись виключно на основі порівняння ефективності майбутніх видатків з урахуванням термінів та механізмів їх реалізації в межах визначеного обсягу фінансових ресурсів; забезпечення певного запасу гнучкості структури та обсягів видаткової частини бюджету в разі зміни економічної ситуації з метою досягнення найбільш позитивного ефекту від реалізації бюджетної політики; формування бюджету без дефіциту, бюджетний дефіцит має бути не вищим ніж частка видатків на обслуговування боргу у середньостроковій перспективі;

визначення, аналіз та оцінка впливу ризиків на фінансову стійкість та збалансованість бюджетної системи країни в середньо- та довгостроковій перспективі з одночасною розробкою заходів по мінімізації даного впливу.

Фінансовий механізм соціальної підтримки населення повинен розвиватися у напрямі посилення адресності надання соціальної допомоги, оновлення критеріїв щодо її отримання громадянами, удосконалення державних соціальних стандартів та гарантій, модернізації системи соціальних послуг. Реалізація грошово-кредитної політики в середньостроковій перспективі має

ґрунтуватися на принципах забезпечення цінової стабільності, поглиблення координації із бюджетно-податковою політикою країни, підвищення дієвості політики щодо встановлення валютного курсу використовуючи дієві методи регулювання, забезпечення належного рівня прозорості діяльності грошово-кредитного регулятора перед суспільством.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У результаті проведеного дослідження теоретичних та практичних питань фінансів в економічній системі держави зроблені наступні висновки:

У системі соціально-економічних відносин ринкової економіки, яка формується, фінансам належить визначальна роль. Фінанси є багатостороннім і складним явищем, що характеризується різними істотними ознаками, має певні якості й форми прояву. Фінанси є економічними відносинами, які пов'язані з формуванням, розподілом і використанням централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів з метою виконання функцій і завдань держави та забезпечення умов розширеного відтворення. За економічною природою фінанси є грошовими відносинами, проте вони відрізняються від грошей як за своїм змістом, так і за виконуваними ними функціями. Саме фінанси пов'язані з розподілом та перерозподілом внутрішнього валового продукту та національного доходу, що виражаються у грошовій формі.

Визначальною ознакою фінансів зарубіжних країн є те, що інтелектуальна еволюція фінансового знання відбувається на фоні взаємозумовлених фундаментальних особливостей і цінностей суспільно-економічного ладу Заходу: ринкової економіки, плюралістичної демократії, громадянського суспільства, правової держави. Держава розглядається як інституція, покликана надавати громадянам правові гарантії й суспільні блага, зберігаючи при цьому їхню свободу.

На організацію фінансових систем країн з розвинутою ринковою економікою впливають національні, регіональні та глобальні особливості, загалом у широкому розумінні вони розбудовуються на основі таких соціально-економічних моделей: американська модель; західноєвропейська модель; японська модель.

Сукупність всіх організаційних структур, які здійснюють управління фінансами, утворює фінансовий апарат. Управлінська діяльність включає наступні функціональні елементи: планування, в ході якого кожен суб'єкт господарювання оцінює свій фінансовий стан, виявляє резерви збільшення фінансових ресурсів та напрямки їх ефективного використання; оперативне управління як комплекс заходів, що проводяться на основі оперативного аналізу конкретної фінансової ситуації.

В сучасних умовах стоїть проблема пошуку альтернативних методів управління і впливу на суб'єкти господарювання, які відповідали б ринковій економіці. Верховна Рада України як найвищий орган законодавчої влади приймає закони, у т.ч. з фінансових питань, затверджує Державний бюджет України та здійснює контроль за його виконанням в особі Рахункової палати, а також визначає засади внутрішньої та зовнішньої політики в сфері фінансів.

Забезпечення інтенсивного економічного розвитку потребує реалізації інституційних змін фінансово-бюджетної політики, оновлення основних засобів, технологій, проведення структурної перебудови економіки.

Бюджетна політика в Україні вимагає реформування. З метою забезпечення ефективного функціонування бюджетної системи необхідно вирішити багато проблем, особливо у взаєминах бюджетів різних рівнів, внести зміни до Бюджетного кодексу України згідно з перспективними завданнями розвитку держави. Втім, ці заходи не дадуть бажаних результатів без певних змін

в адміністративно-територіальному устрої країни, оптимізації мережі бюджетних установ, створення потужних місцевих бюджетів.

Фінансова політика країни має формуватися на основі науково обґрунтованої концепції розвитку фінансово-економічних відносин, спрямованої на створення умов для підвищення темпів економічного розвитку країни. Важливим є подальший розвиток підходів щодо вдосконалення інституційних та методологічних засад державного фінансового механізму регулювання соціально-економічного розвитку країни на середньострокову перспективу. Від виваженості та своєчасності управлінських рішень державних інститутів щодо формування фінансової політики залежить якість інституційного середовища модернізації економіки, інвестиційна привабливість та ділова активність економічних агентів, соціальна стабільність у суспільстві.

Основним підходом для покращення існуючої фінансової політики є: перманентне збільшення доходів бюджету, у тому числі за рахунок скорочення, а в майбутньому і ліквідації тіньового сектора економіки; зниження нераціональних бюджетних витрат; поступове, без якогось негативного впливу на фінансування основних зобов'язань держави, зменшення її боргів до розумної межі.

Фінансова політика країни для підвищення рівня її результативності потребує постійного удосконалення системи прогнозування фінансовобюджетних показників на середньо- та довгострокову перспективу. Від якісного рівня формування та обґрунтованості прогнозів розвитку бюджетної, податкової, грошово-кредитної системи залежать темпи економічного зростання, ступінь виконання державою своїх зобов'язань, інвестиційний рейтинг країни та її адміністративно-територіальних одиниць. Фінансовобюджетне прогнозування має враховувати особливості та тенденції соціально-економічного розвитку, циклічність економіки та фундаментальні

фактори впливу на стійкість та збалансованість державних фінансів. На даному етапі економічних перетворень посилюється актуальність поглибленого дослідження теоретичних та практичних питань у сфері фінансово-бюджетного прогнозування та планування, що певною мірою обумовлено необхідністю формування довгострокової стратегії розвитку держави. Разом з тим, суттєвий вплив на якісний рівень середньо- та довгострокових макроекономічних прогнозів здійснює оцінка короткострокових лагів при визначенні моменту реалізації заходів та використання інструментів фінансової політики, її структурних складових.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетна складова реалізації домінантних напрямів суспільного розвитку : монографія / за ред. Л. В. Лисяк ; Дніпропетр. держ. фінанс. акад. Дніпропетровськ : ДДФА, 2015. 396 с.
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки : монографія / за заг. ред. І. Я. Чугунова. К. : Глобус-Пресс, 2018. 350 с.
4. Варганов В. В., Руденко В. В. Проблеми грошово-кредитного регулювання в Україні та шляхи їх вирішення URL: <http://intkonf.org>
5. Василик О. Д. Теорія фінансів : підручник / О. Д. Василик. К. : НІОС, 2003. С. 57.
6. Василик О.Д. Бюджетна система України / О.Д. Василик К.: Центр навчальної літератури, 2004. 542 с.
7. Ватульов А. В. Фінансова політика в системі державного регулювання економіки. Економічний вісник університету. 2017. Вип. 35(1). С. 170-176.
8. Ватульов А.В. Фінансова політика у системі економічного розвитку. Економічний часопис-XXI. 2013. № 5–6. С. 37–40.

9. Ветрова І. В. Правові основи реалізації грошово-кредитної політики Національного банку України : автореф. дис... канд. екон. наук: 12.00.07 / І. В. Ветрова ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2007. 20 с.

10. Вінник Т.А. Збалансування складових фінансової політики на сучасному етапі розвитку України. Економіка, фінанси, право. 2013. № 9. С. 23–28.

11. Власюк О. С. Актуальні проблеми фінансової безпеки України в умовах посткризової трансформації : монографія. К. : НІСД, 2014. 432 с.

12. Глущенко А. С. Фінанси /А.С. Глущенко, Львів «Магнолія2006», 2014. 440 с.

13. Городецька Т. Е. Архітектура бюджетної системи України: інституційний аспект. Вісник Нац. техн. ун-ту "ХПІ". 2014. № 66 (1108). С. 53–60.

14. Григорська О. С. Бюджетна політика у системі соціально-економічного розвитку суспільства. Інвестиції: практика та досвід. 2011. №10. С. 59-61.

15. Данилишин Б. М. Основні напрями монетарної політики України. Фінанси України. 2018. № 2. С. 9–25.

16. Державне фінансове регулювання економічних перетворень: монографія / І.Я. Чугунов, Т.В. Канєва та ін.; за заг. ред. А.А. Мазаракі. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 376 с.

17. Діба О. М. Грошово-кредитна політика у регулюванні інвестиційної діяльності/ Формування ринкової економіки. 2011. № 25. С. 349.

18. Євроінтеграційний розвиток фінансової системи України / за ред. І. Я. Чугунова. К. : Акад. фін. упр., 2009. С. 59.

19. Запатріна І. Формування фінансової політики держави: євроінтеграційний вимір. Вісник КНТЕУ. 2012. №. 2. С. 59–73.

20. Зимовець В. В. Державна фінансова політика економічного розвитку / В. В. Зимовець. НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. К., 2010. 355 с.
21. Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації/ В.Р.Сіденко, М.І.Скрипниченко, В.С.Пономаренко, І.Я.Чугунов та ін.; за ред. В.Р.Сіденка. К.:Київ.нац.торг.екон.ун-т, 2017. 648 с.
22. Карлін М. І. Державні фінанси розвинутих країн: Навчальний посібник. Львів: Новий Світ. 2000, 2010. 484 с.
23. Карлін М. І. Управління дефіцитом бюджету України: проблеми та перспективи. Економічний форум. 2017. № 1. С. 188–197.
24. Карлін М.І. Фінанси країн Європейського Союзу : навчальний посібник / М.І. Карлін. Київ : Знання, 2011. 639.
25. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости процента и денег. Избранное / Дж. М. Кейнс. М.: Эксмо, 2008. 960 с.
26. Козарезенко Л. В. Фінансова політика розвитку людського потенціалу. К. : Центр учбової літератури, 2016. 411 с.
27. Колодізев О. М. Гроші і кредит / О. М. Колодізев, В. Ф. Колесніченко. К. : Знання, 2010. 615 с.
28. Конституція України / Верховна Рада України від 28.06.1996 р. №254 /96–ВР. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
29. Костіна Т. В. Фінансові системи провідних країн / Т. В.Костіна. Д: ДонНУЕТ, 2008. 232 с.
30. Кравець В.І. Фінансова політика як складова державного регулювання економіки. Бізнес Інформ. 2017. № 12. С. 116–120.
31. Крисоватий А., Синютка Н. Трансформація державних фінансів

України в системі децентралізаційних процесів. Журнал європейської економіки. 2016. Т. 15, № 1. С. 35–56.

32. Крючкова Н.М. Податкова політика в системі макроекономічного регулювання: монографія. О. : Астропринт, 2011. 174 с.

33. Кучер Г. В. Державні фінансові ресурси : монографія. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 608 с.

34. Лагутін В. Економічна політика держави та ефекти її реалізації. Вісник КНТЕУ. 2017. № 4. С. 5–20.

35. Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: монографія / Л.В.Лисяк. К.: ДННУ АФУ, 2009. 594 с.

36. Лук'яненко І. Г. Моделювання впливу змін фіскальної політики на економіку України. Бізнес Інформ. 2012. № 4 (411). С. 197–201.

37. Лук'яненко І. Г. Бюджетно-податкова політика України: нові виклики: монографія / І. Лук'яненко, М. Сидорович. К.: НаУКМА, 2014. 229с.

38. Мазаракі А., Волосович С. Домінанти інституційної модернізації фінансової системи України. Вісник КНТЕУ. 2016. № 1 С. 5-23.

39. Макконнел К. Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К. Р. Макконнел, С. Л. Брю. пер. с 14 англ. изд. М.: ИНФРА-М, 2003. 972 с.

40. Макогон В. Д. Бюджетна стратегія держави : монографія. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 364 с.

41. Макогон В. Д., Адаменко І.П. Фінансово-бюджетна політика як складова соціально-економічних перетворень. Науковий вісник Полісся. 2018. № 2 (14). Ч. 1. С. 129–135.

42. Макогон В.Д., Адаменко І.П. Державні та муніципальні фінанси в умовах економічних перетворень. Економічний вісник університету. 2020. № 46. С. 177–183.

43. Мельниченко С.І. Державна фінансова політика соціально-економічного розвитку країни. Вісник КНТЕУ. 2015. № 1. С. 12–22.
44. Миргородська Л.О. Фінансові системи зарубіжних країн. К.: Центр навч. літератури, 2013. 240 с.
45. Модернізація фінансових систем: методологія та інструменти управління / за ред. Ю. Г. Лисенко, Д. М. Жерліцина. Полтава : ПУЕТ, 2017. 348 с.
46. Молдован О.О. Державні фінанси України: досвід та перспективи реформ : монографія / О. О. Молдован. К. : НІСД, 2011. 380 с.
47. Мороз П. Координація бюджетної та грошово-кредитної політики України з метою стимулювання економічного зростання. Банківська справа. 2013. № 9–10. С. 86–95.
48. Нестеренко А. С. Фінансова система України: проблеми теорії: монографія / А. С. Нестеренко. Одеса : Фенікс, 2014. 574 с.
49. Нечаюк І.Б. Фінансова політика та її вплив на соціально-економічний розвиток України. Формування ринкових відносин в Україні. 2012. № 7/8. С. 20-23.
50. Нова модель економічного зростання в Україні: монографія / за заг. ред. Т.М. Боголіб / Переяслав-Хмельницький: ВидКСВ, 2015. 694 с.
51. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
52. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/>
53. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
54. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: www.minfin.gov.ua.

55. Офіційний сайт Національного банку України URL: www.bank.gov.ua.
56. П'ятаченко Г.О. Становлення та розвиток фінансів України (19172003) / Г. О. П'ятаченко. К. : НДФІ, 2005. 84 с.
57. Пасічний М. Д. Бюджетна політика за умов економічної кризи. Інвестиції, практика та досвід. 2018. № 19. С. 28–32.
58. Пасічний М. Д. Фінансова політика держави: монографія. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2019. 440 с.
59. Податкова політика: стратегія соціального розвитку: монографія / [Калінеску Т. В. та ін] ; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Л. : Вид-во СНУ ім. Володимира Даля, 2013. 255 с.
60. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. №2755–VI. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.47.11&nobreak=1>
61. Про внесення змін до Основних засад грошово-кредитної політики на 2015 рік : Рішення Ради Національного банку України від 23.04.2015 № 6 URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
62. Про Державний бюджет України на 2018 рік: Закон України за станом на 07.12.2017 № 2246-VIII. Верховна Рада України від 07.12.2017 № 2246-VIII: URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>
63. Про Державний бюджет України на 2019 рік: Закон України за станом на 23.11.2018 2629-VIII. Верховна Рада України від 23.11.2018 № 2629-VIII: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19>
64. Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закон України за станом на 14.11.2019 294-IX. : Верховна Рада України від 14.11.2019 294-IX: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/294-IX>
65. Про Державний бюджет України на 2021 рік: Закон України за станом на 15.12.2020 1082-IX : Верховна Рада України від 15.12.2020 1082-IX: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>

66. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-
XIV URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
67. Про схвалення проекту Основних напрямів бюджетної політики на
2019-2021 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2018
р. № 315-р URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/315-2018-%D1%80/>
68. Радіонов Ю. Д. Фінансова політика та проблеми ефективності її
реалізації в Україні. Наукові праці НДФІ. 2014. Вип. 4. С. 20-26.
69. Радіонова І. Ф. Правила фінансової політики та бюджетні обмеження
уряду. Фінанси України. 2013. № 4. С. 58-69.
70. Розвиток державних фінансів України в умовах глобалізації:
монографія / за ред. Луніної І. О.; Київ : Ін-т економіки та прогнозування НАН
України, 2014. 295 с.
71. Савченко К.В. Стабілізаційна фінансова політика держави:
концептуальні засади та механізм реалізації в Україні: монографія / К. В.
Савченко. К. : Акад. муніцип. упр., 2014. 478 с.
72. Сало І. В. Розвиток монетарної політики Національного банку України/
Вісник Української академії банківської справи. 2006. № 1. С. 9–16.
73. Самуельсон Пол Э., Нордхаус Вильям Д. Экономика. 19-е изд.:
пер.с англ. М.: Вильямс, 2015. 1360 с.
74. Селіверстова Л.С., Адаменко І.П. Фінансова політика в умовах
інституційної економіки. Економіка та держава. 2018. № 1. С. 16–19.
75. Сіташ Т.Д. Фінансова політика держави: прагматика та проблематика.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ao_2015_1_6.
76. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А.
Смит; пер. с англ. М.: Эксмо, 2009. 956 с.
77. Соколовська А. М. Особливості податкової системи України та
напрями її коригування. Фінанси України. 2013. № 9. С. 28-44.

78. Соколовська А. М. Шляхи реформування податкової системи. Фінанси України. 2014. 12. С. 103–121.
79. Стиглиц Дж. Е. Крутое пике: Америка и новый экономический порядок после глобального кризиса. М.: Эксмо, 2011. 512 с.
80. Східницька Г. В. Фінансова політика сталого розвитку сільських територій. Сталый розвиток економіки. 2015. № 1. С. 226-232.
81. Фінанси / за заг. ред. І. В. Журавльової. Харків : ХНЕУ ім. С.Кузнеця, 2017. 330 с.
82. Фінанси зарубіжних країн:/ за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: Економічна думка, 2013. 287 с.
83. Фінанси України: інституційні перетворення та напрямки розвитку: монографія / за ред. І. Я. Чугунова. Київ: ДННУ АФУ, 2009. 848 с.
84. Фінансова інфраструктура України: стан, проблеми та перспективи розвитку : монографія / за заг. ред. В. Опаріна, В. Федосова. К. : КНЕУ, 2016. 695 с.
85. Фінансова система України: реструктуризація під впливом глобалізації як складова її безпеки: монографія / Д. М. Дмитренко. К. : Університет "Україна", 2011. 256 с.
86. Чугунов І. Теоретичні засади розвитку бюджетних відносин. Вісник КНТЕУ. 2011. №. 4. С. 13–22.
87. Чугунов І. Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку: монографія / І. Я. Чугунов. К.: НІОС, 2003. 488 с.
88. Чугунов І. Я., Пасічний М. Д. Фінансова політика України в умовах глобалізації економіки. Вісник КНТЕУ. 2016. № 5. С. 5–18.
89. Чугунов І., Макогон В. Бюджетна стратегія в умовах економічних перетворень. Вісник КНТЕУ. 2018. № 5. С. 5–18.

90. Чугунов І.Я. Бюджетна політика економічного розвитку. Вісник КНТЕУ. 2015. № 2 (100). С. 64–73.

91. Чугунов І.Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку. К.:

Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2021. 532 с.

92. Чугунов І.Я. Довгострокова бюджетна стратегія у системі економічної циклічності. Вісник КНТЕУ. 2014. № 5. С. 64–77.

93. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетно-податкова політика в умовах інституційних перетворень. Вісник КНТЕУ. 2014. № 4. С. 79–91.

94. Чугунов І.Я., Пасічний М.Д. Фінансова політика України в умовах глобалізації економіки. Вісник КНТЕУ. 2016. №. 5. С. 5-18.

95. Budget Policy of Social Development: Monograph/ General editorship Doctor of Economics, Professor Honored Worker of Science and Technology of Ukraine I. Ya. Chugunov. Tallinn. Estoni, 2018. 362 p.

96. Chugunov I., Pasichnyi M., Koroviy V., Kaneva T., & Nikitishin A. (2021). Fiscal and Monetary Policy of Economic Development. European Journal of Sustainable Development, 10(1), p. 42-52.

ДОДАТКИ

Додаток А

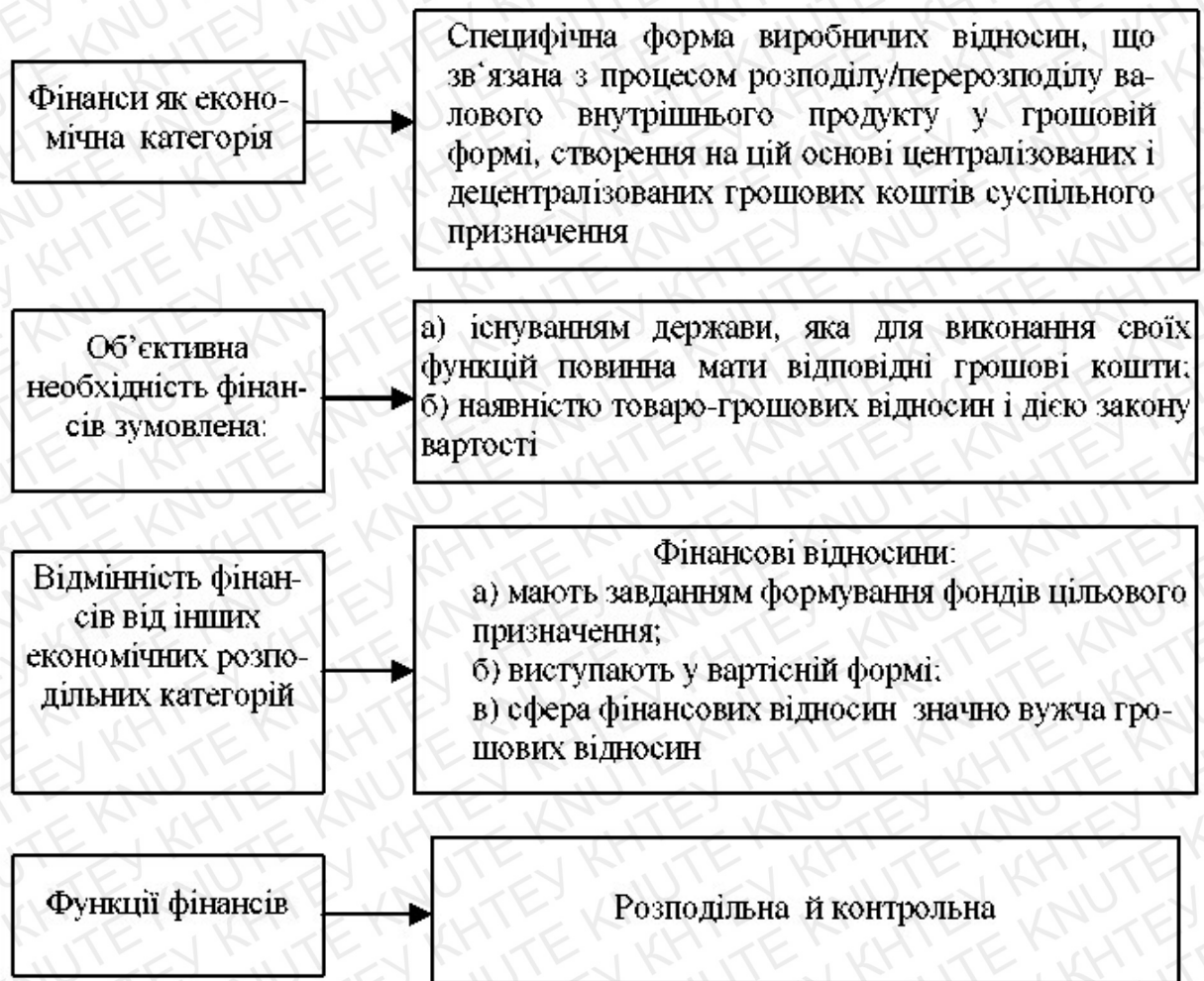

Рис. А.1. Сутність і функції фінансів

Додаток Б

Таблиця Б.1

Сфери державних фінансових відносин

Ланки бюджетної системи				
Рівень системи	Бюджети	Цільові фонди	Кредит	Фінанси підприємств
Державний	Державний	Державні	Державні позики	Державного сектора
Регіональний	Місцеві	Муніципальні	Муніципальні позики	Муніципальних підприємств

Додаток В

Рис. В.1. Основні види фінансових відносин

Додаток Г

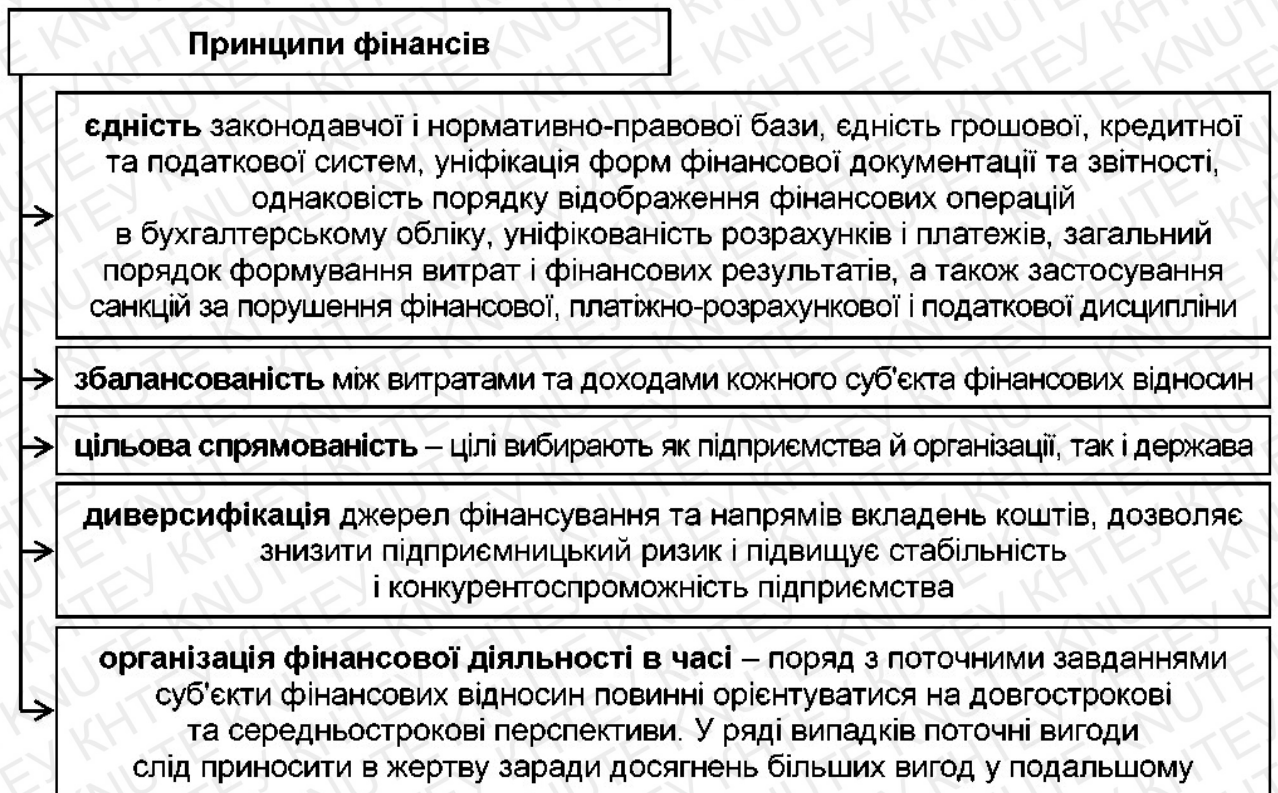

Рис. Г. 1. Основні принципи фінансів
Додаток Д

Рис. Д. 1. Основні функції фінансів

Додаток Ж

Таблиця Ж.1

Прямі іноземні інвестиції в Україні з 2002 по 2020 рр. (млн. дол. США)

	ПІІ в Україну		ПІІ з України		Сальдо	
	млн. дол. США	млн. дол. США	млн. дол. США	млн. дол. США	млн. дол. США	% до ПІІ в Україну
2002	693		-5		+698	
2003	1424	731	13	18	+1411	102.1%
2004	1715	291	4	-9	+1711	21.3%
2005	7808	6093	275	271	+7533	340.3%
2006	5604	-2204	-133	-408	+5737	-23.8%
2007	9891	4287	673	806	+9218	60.7%
2008	10913	1022	1010	337	+9903	7.4%
2009	4816	-6097	162	-848	+4654	-53.0%
2010	6495	1679	736	574	+5759	23.7%
2011	7207	712	192	-544	+7015	21.8%
2012	8401	1194	1206	1014	+7195	2.6%
2013	4499	-3902	420	-786	+4079	-43.3%
2014	410	-4089	111	-309	+299	-92.7%
2015	2961	2551	-51	-162	+3012	907.4%
2016	3284	323	16	67	+3268	8.5%
2017	2202	-1082	8	-8	+2194	-32.9%
2018	2355	153	-5	-13	+2360	7.6%
2019	3070	715	648	653	+2422	2.6%
2020	-343	-3413	56	-592	-399	-116.5%

Додаток З

Таблиця З.1

Зведений бюджет України з 2011 по 2020 рр. (млн. грн.)

	Доходи		Видатки		Кредитування	
	млн. грн.	% ВВП	млн. грн.	% ВВП	млн. грн.	% ВВП
2011	398553,6	30.27	416853,6	31.66	4757,9	0.36

2012	445525,3	31.62	492454,7	34.95	3856,3	0.27
2013	442788,7	30.43	505843,8	34.77	535,2	0.04
2014	456067,3	29.11	523125,7	33.39	4972,1	0.32
2015	652031,0	32.94	679871,4	34.35	3057,8	0.15
2016	782748,5	32.84	835589,8	35.06	1841,3	0.08
2017	1016788,3	34.09	1056759,9	35.43	2122,1	0.07
2018	1184278,1	33.28	1250173,6	35.13	1893,0	0.05
2019	1289779,8	32.45	1370113,0	34.47	3983,2	0.10
2020	1376661,6		1595289,7		5316,2	